

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

**Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας
Του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας**

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: Πολιτική Επιστήμη

Θεματική Ενότητα: Πολιτική Οικονομία

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:

Οι πολιτισμικοί και κοινωνικοί παράγοντες που επηρεάζουν την εκδήλωση επιχειρηματικότητας: Συγκριτική ανάλυση μεταξύ των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των αγγλοσαξονικών μη Ευρωπαϊκών χωρών.

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΜΕΡΙΑΝΟΥ ΕΙΡΗΝΗ

A.M.: 1104M039

Σύμβουλος Σπουδών: Ιωαννίδης Σταύρος

Μέλη Τριμελούς Επιτροπής: Ιορδάνογλου Χρυσάφης

Ιωαννίδης Σταύρος

Λώλος Σαράντης

ΑΘΗΝΑ

ΙΟΥΛΙΟΣ 2007

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η εκπόνηση της παρούσας έρευνας αποτελεί τη διπλωματική μου εργασία στα πλαίσια του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας του Παντείου Πανεπιστημίου.

Στόχος μου, από την πρώτη στιγμή που ξεκίνησα το μεταπτυχιακό μου πρόγραμμα μέχρι και τη στιγμή που έπρεπε να συλλέξω το υλικό για τη συγγραφή της διπλωματικής μου εργασίας, ήταν η όσο το δυνατόν καλύτερη προσέγγιση και κατανόηση του φαινομένου της επιχειρηματικότητας, που τόσο πολύ μου κέντριζε το ενδιαφέρον.

Είναι λογικό, ότι χωρίς τη βοήθεια κάποιων ανθρώπων, δε θα είχα καταφέρει να εκπληρώσω το στόχο μου, ούτε και να ολοκληρώσω την έρευνα μου. Ξεκινώντας λοιπόν, θα ήθελα να πω ένα μεγάλο ευχαριστώ στον καθηγητή μου τον κ. Σταύρο Ιωαννίδη, για την πολύτιμη βοήθεια του, τόσο κατά την επιλογή του αντικειμένου μελέτης, όσο και σε όλη τη διάρκεια της εκπόνησης της έρευνάς μου. Χάρη στις υποδείξεις, τα σχόλια, τις παρατηρήσεις, τις συμβουλές και την υπομονή του, μπόρεσα να φτάσω μέχρι τέλος αυτήν την προσπάθεια.

Επίσης, θα πρέπει να ευχαριστήσω όλο το ερευνητικό προσωπικό του Ιδρύματος Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (IOBE) και κυρίως τον κ. Άγγελο Τσακανίκα, για την ευγενική παραχώρηση όλων των στατιστικών δεδομένων, χωρίς τα οποία δε θα ήταν δυνατή η συγγραφή της παρούσας εργασίας. Ιδιαίτερως θα ήθελα να ευχαριστήσω την κ. Βαλαβανιώτη Ευαγγελία, για την πολύτιμη βοήθειά της και το χρόνο που διέθεσε για το δύσκολο έργο της επεξεργασίας των στατιστικών στοιχείων, καθώς και τον κ. Λαπατίνα Αθανάσιο για τη βοήθειά του όσον αφορά την ανάλυση των στατιστικών δεδομένων.

Παράλληλα, οφείλω να ευχαριστήσω τον κ. Χρυσάφη Ιορδάνογλου και τον κ. Σαράντη Λώλο, τόσο για τις χρήσιμες παρατηρήσεις και υποδείξεις τους, όσο και για τη συμμετοχή τους στην τριμελή εξεταστική επιτροπή.

Τέλος, οι μεγαλύτερες ευχαριστίες οφείλονται στην οικογένειά μου και στους στενούς φίλους μου, για την απεριόριστη συμπαράσταση που μου πρόσφεραν αλλά κυρίως για την κατανόηση που έδειξαν λόγω της απουσίας μου σε καταστάσεις που ήταν αναγκαία η παρουσία μου.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος.....	1
Περιεχόμενα.....	2

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	4
A.1. Σκοπός της εργασίας.....	4
A.2. Ο ρόλος και τα αποτελέσματα της επιχειρηματικότητας στις σύγχρονες οικονομίες.....	7
A.3. Προαπαιτούμενες συνθήκες εκδήλωσης της επιχειρηματικότητας.....	10
A.4. Επιχειρηματικότητα και επιλογή των χωρών της έρευνας.....	11
A.5. Δομή της εργασίας.....	14

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ.....	15
B.1. Θεωρίες για την Επιχειρηματική Δραστηριότητα.....	15
B.2. Λόγοι επιλογής της αυστριακής θεωρίας.....	18

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ

Η ΑΥΣΤΡΙΑΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ.....	21
--	-----------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ

ΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΚΑΙ ΣΤΙΣ ΑΓΓΛΟΣΑΞΟΝΙΚΕΣ ΧΩΡΕΣ. ΜΙΑ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΡΙΟΥ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ (GEM).....	28
Δ.1. Το Παγκόσμιο Παρατηρητήριο για την Επιχειρηματικότητα (GEM).....	29

Δ.2. Οι βασικοί ορισμοί της επιχειρηματικότητας σύμφωνα με τη μεθοδολογία του GEM.....	31
Δ.3. Σύγκριση μεταξύ των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των αγγλοσαξονικών χωρών όσον αφορά την εκδήλωση επιχειρηματικής δραστηριότητας.....	32
Δ.4.i) Ανάπτυξη υποθέσεων με βάση την αυστριακή θεωρία για τους κοινωνικούς και πολιτισμικούς παράγοντες που επηρεάζουν την εκδήλωση επιχειρηματικότητας στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και στις αγγλοσαξονικές χώρες.....	41
Δ.4.ii) Έλεγχος των υποθέσεων.....	46
Δ.4.iii) Αποτελέσματα από τον έλεγχο των υποθέσεων.....	49
Δ.4.iv) Συμπεράσματα από τον έλεγχο των υποθέσεων.....	55

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	57
E.1. Ανασκόπηση της έρευνας.....	57
E.2. Γενικά συμπεράσματα από την έρευνα.....	58
E.3. Ιδιομορφίες της εργασίας.....	60
E.4. Προτάσεις ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας-Προσδοκίες για το μέλλον.....	61

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

A) Ελληνική.....	63
B) Ξένα.....	64

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ

<u>ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ.....</u>	66
--------------------------------	-----------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

A.1. Σκοπός της εργασίας

Τα τελευταία χρόνια έχει αρχίσει να γίνεται ολοένα και περισσότερο ξεκάθαρη η πίεση του ανταγωνισμού που υφίστανται όλες οι οικονομίες, κυρίως λόγω της παγκοσμιοποίησης. Οι αλλαγές που έχουν προκύψει, έχουν οδηγήσει σε νέες αντιλήψεις για τη λειτουργία της οικονομίας, μετατοπίζοντας την έμφαση από το δημόσιο στον ιδιωτικό τομέα, από την προστασία στον ανταγωνισμό, από τους κλειστούς τομείς στην ανοιχτή οικονομία. Όλες αυτές οι αλλαγές είχαν σαν αποτέλεσμα να φέρουν στο προσκήνιο του ενδιαφέροντος την επιχειρηματική πρωτοβουλία, τροφοδοτώντας την ακαδημαϊκή και πολιτική συζήτηση για τη σημασία της επιχειρηματικότητας, τους όρους που τη διέπουν και τους παράγοντες που την επηρεάζουν. Σήμερα, έχει γίνει πλέον κατανοητή η ανάγκη ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας, ως μέσο επίτευξης και επιδίωξης οικονομικής ανάπτυξης.

Ωστόσο, παρά τη συνειδητοποίηση της ανάγκης ενδυνάμωσης της επιχειρηματικότητας, οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν έχουν καταφέρει προς το παρόν να καλύψουν τη μεγάλη διαφορά που παρουσιάζουν με χώρες όπως είναι οι Η.Π.Α και γενικότερα με τους ρυθμούς ανάπτυξης των αγγλοσαξονικών μη Ευρωπαϊκών χωρών. Εάν η Ευρώπη αφήσει να συνεχιστούν οι τρέχουσες οικονομικές τάσεις, το μερίδιό της στην παγκόσμια παραγωγή θα μειωθεί, κυρίως καθώς ολοένα και περισσότερο οι ασιατικές οικονομίες αναπτύσσονται με μεγάλη ταχύτητα. Η Ευρωπαϊκή Ένωση, στο Συμβούλιο της Λισσαβόνας το Μάρτιο του 2000, δεσμεύτηκε να τονώσει την επιχειρηματικότητα στο πλαίσιο της στρατηγικής της, με τη φιλοδοξία να *«γίνει η πλέον ανταγωνιστική και δυναμική οικονομία της γνώσης στον κόσμο, ικανή για βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη με περισσότερες και καλύτερες θέσεις εργασίας και μεγαλύτερη κοινωνική συνοχή»*.¹

Οι συνεχείς αλλαγές του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, είχαν σαν αποτέλεσμα να μετακινήσουν το συγκριτικό πλεονέκτημα της Ευρώπης σε δραστηριότητες που βασίζονται στη γνώση. Είναι πλέον κάτι περισσότερο από

¹ Βλέπε Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2003, σελ.6).

απαραίτητο και αναγκαίο για την πρόοδο της Ευρώπης, να ενθαρρύνει με κάθε τρόπο την επιχειρηματικότητα. Χρειάζεται περισσότερες νέες και ανθηρές επιχειρήσεις που να είναι έτοιμες να αξιοποιήσουν το άνοιγμα των αγορών και να ξεκινήσουν δημιουργικές ή καινοτόμες προσπάθειες εμπορικής εκμετάλλευσης σε μεγαλύτερη κλίμακα.²

Προκειμένου να σημειωθεί αυτή η πρόοδος της Ευρώπης στον τομέα της επιχειρηματικότητας, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εξέδωσε την Πράσινη Βίβλο για την επιχειρηματικότητα, η οποία και επιχειρεί να δώσει μια συνολική απάντηση στο συγκεκριμένο ζήτημα, με μέτρα που αποβλέπουν στη βελτίωση τόσο των ενδογενών παραγόντων, αυτών δηλαδή που καθορίζουν την ατομική απόφαση για την έναρξη επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, όσο και των εξωγενών, που αφορούν κυρίως το οικονομικό περιβάλλον. Τα μέτρα αυτά εξειδικεύονταν κυρίως στο Πρόγραμμα Δράσης 2004 και ορίζονταν από τρεις σημαντικές επιδιώξεις:³

- Τη διεύρυνση του αριθμού των επιχειρούντων ατόμων.
- Τη δημιουργία ενός περιβάλλοντος που θα καταστήσει την επιχειρηματικότητα πιο αποδοτική και θα ενισχύσει τις αναπτυξιακές της επιπτώσεις.
- Τη δημιουργία μιας νέας κοινωνικής νοοτροπίας που θα ευνοεί την επιχειρηματικότητα.

Αναλύοντας λίγο περισσότερο τα παραπάνω, μπορούμε να επισημάνουμε ότι σχετικά με τον πρώτο στόχο, η Πράσινη Βίβλος θεωρεί απαραίτητη την άρση των διοικητικών εμποδίων για την έναρξη μιας νέας επιχείρησης, την ισορροπία μεταξύ κινδύνου και απόδοσης, έτσι ώστε να μειωθεί όσο το δυνατόν περισσότερο ο φόβος της αποτυχίας, την προσαρμογή της εκπαίδευσης και της κατάρτισης ώστε να δημιουργηθεί ένα κλίμα ευνοϊκό για την ανάπτυξη επιχειρηματικής νοοτροπίας, καθώς και τη διάχυση της επιχειρηματικότητας σε ολόκληρη την κοινωνία.⁴

Σχετικά με το δεύτερο στόχο, για τη βελτίωση της ποιότητας και την ενίσχυση της αναπτυξιακής επίπτωσης της επιχειρηματικότητας, η Πράσινη Βίβλος εστιάζει στην άρση των εμποδίων που υφίστανται μέσω της βελτίωσης του κανονιστικού περιβάλλοντος, στην ύπαρξη πιο ευνοϊκών πολιτικών φορολογίας για

² Περισσότερα για την επιχειρηματική πρόκληση της Ευρώπης, βλέπε Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2003, σελ.5-6).

³ Αναλυτικότερα για τις κατευθύνσεις πολιτικής για την επιχειρηματικότητα, βλέπε Ιωαννίδης, Πολίτης, Τσακανίκας (2005, σελ.95-101).

⁴ Ιδιαίτερα σε ομάδες ατόμων που παρουσιάζουν χαμηλά επίπεδα επιχειρηματικότητας, όπως είναι οι γυναίκες και οι μετανάστες. Αναλυτικότερα, βλέπε Ιωαννίδης (2004, σελ.vi-vii).

την ανάπτυξη και επιβίωση των επιχειρήσεων, στη βελτίωση της προσφοράς εξειδικευμένης εργασίας, στη μεγαλύτερη πρόσβαση στη χρηματοδότηση, στην παροχή βοήθειας στις επιχειρήσεις ώστε να είναι σε θέση να εκμεταλλευτούν τα πλεονεκτήματα της οικονομίας, καθώς και στην ενίσχυση των συνεργασιών μεταξύ επιχειρήσεων.

Αναφορικά τέλος με την τρίτη επιδίωξη, τη δημιουργία δηλαδή ενός κλίματος που θα ευνοεί την επιχειρηματική δράση, η Πράσινη Βίβλος θεωρεί απαραίτητη τη δημιουργία μιας θετικής στάσης απέναντι στην επιχειρηματικότητα, όπως επίσης και την ανάδειξη του σημαντικού κοινωνικού της ρόλου. Ο απώτερος λοιπόν στόχος και σκοπός της παρούσας εργασίας έγκειται πάνω σε αυτήν ακριβώς την επιδίωξη. Μας ενδιαφέρει, με δεδομένες τις αλλαγές που υφίστανται οι οικονομίες στη σύγχρονη ανταγωνιστική αγορά, να διερευνήσουμε κάποιους κοινωνικούς και πολιτισμικούς παράγοντες που επηρεάζουν την εκδήλωση οποιασδήποτε μορφής επιχειρηματικής δράσης.

Γίνεται πλέον φανερό, ότι η Ευρώπη με όλες αυτές τις πολιτικές που έχει θεσπίσει, έχει ήδη κατανοήσει τις διαρθρωτικές αλλαγές που συμβαίνουν στην παγκόσμια οικονομία και την ανάγκη να προσαρμοστεί σε αυτές, προκειμένου να παραμείνει ανταγωνιστική. Απαραίτητη επομένως προϋπόθεση, είναι να δοθεί το απαραίτητο βάρος που χρειάζεται στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας. Η στάση των Ευρωπαίων γενικά, απέναντι στην επιχειρηματικότητα και η συμμετοχή τους σ' αυτή, παρουσιάζει μεγάλες αποκλίσεις σε σχέση με χώρες όπως οι Η.Π.Α. Οι Ευρωπαίοι συμμετέχουν λιγότερο από τους Αμερικανούς σε νέες επιχειρηματικές πρωτοβουλίες και οι ευρωπαϊκές επιχειρήσεις δεν έχουν εξίσου γρήγορους ρυθμούς ανάπτυξης σε σχέση με τις επιχειρήσεις των Η.Π.Α.⁵

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η προσπάθεια να συγκρίνουμε το βαθμό εκδήλωσης της επιχειρηματικότητας από τη μια μεριά στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και από την άλλη στις μη Ευρωπαϊκές αγγλοσαξονικές χώρες, διερευνώντας τις τυχόν διαφορές ή ομοιότητες που πιθανόν να υπάρχουν μεταξύ τους, σχετικά με κάποιους κοινωνικούς και πολιτισμικούς παράγοντες που επηρεάζουν την εκδήλωση της επιχειρηματικότητας. Απαραίτητο βοήθημα στο εγχείρημα μας αυτό, θα είναι η μελέτη των στατιστικών στοιχείων του 2004 (με βάση κάποιες μεταβλητές που φαίνεται να επηρεάζουν την εκδήλωση επιχειρηματικότητας, όπως για παράδειγμα

⁵ Βλέπε European Commission (2003, σελ.9).

είναι ο σεβασμός σε μια επιτυχή επιχειρηματική δράση, ή η επιχειρηματικότητα ως επιθυμητή επιλογή σταδιοδρομίας) που έχει συγκεντρώσει το IOBE (Ιδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών) στο πλαίσιο του Παγκόσμιου Παρατηρητηρίου Επιχειρηματικότητας (Global Entrepreneurship Monitor, GEM). Επιπλέον, για την επίτευξη των στόχων της έρευνας μας ως προς την έννοια της επιχειρηματικότητας καθώς και των παραγόντων που την επηρεάζουν, θα στηριχτούμε σε συγκεκριμένο θεωρητικό πλαίσιο, αυτό της αυστριακής θεωρίας, το οποίο το επιλέγουμε ως το πλέον κατάλληλο για την ερμηνεία του συγκεκριμένου φαινομένου.⁶ Θα διατυπώσουμε λοιπόν συγκεκριμένες υποθέσεις, βασιζόμενοι πάντα στην αυστριακή θεωρία, σχετικά με το τι περιμένουμε να ισχύει ανάμεσα στις δυο ομάδες χωρών όσον αφορά την εκδήλωση της επιχειρηματικότητας, τις οποίες και θα ελέγξουμε μετά με τη μέθοδο της δυαδικής λογιστικής παλινδρόμησης, ώστε να δούμε πρώτον αν επηρεάζουν το βαθμό εκδήλωσης επιχειρηματικότητας και δεύτερον, την κατεύθυνση προς την οποία τον επηρεάζουν.

Στη συνέχεια του εισαγωγικού αυτού μέρους της εργασίας, θα αναφερθούμε γενικά στη σημασία και στα οικονομικά αποτελέσματα που μπορεί να αποφέρει η σωστή ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας, καθώς επίσης και στις προϋποθέσεις που απαιτούνται για την εκδήλωσή της. Επίσης, κρίνεται απαραίτητο να παρουσιάσουμε τα κριτήρια με τα οποία επιλέξαμε να ομαδοποιήσουμε τις χώρες που θα μελετήσουμε. Τέλος, θα αναφερθούμε στη διάρθρωση της εργασίας, παρουσιάζοντας τα επόμενα κεφάλαια της έρευνας.

A.2. Ο ρόλος και τα αποτελέσματα της επιχειρηματικότητας στις σύγχρονες οικονομίες

Όλοι οι διεθνείς οργανισμοί σήμερα αναγνωρίζουν ότι το επίπεδο επιχειρηματικότητας μιας χώρας αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες που προσδιορίζουν την οικονομική ανάπτυξη, την ανταγωνιστικότητα, την απασχόληση και την κοινωνική της συνοχή. Το ενδιαφέρον για την επιχειρηματικότητα αποτελεί ένα μάλλον πρόσφατο φαινόμενο, εφόσον η σχετική έρευνα και συζήτηση σε παγκόσμιο επίπεδο έλαβε μεγάλη έκταση από τη δεκαετία

⁶ Για τους λόγους για τους οποίους επιλέγουμε τη συγκεκριμένη θεωρία, βλέπε στην παρούσα εργασία στο υποκεφάλαιο B.2.

του 1990. Σήμερα, η επιχειρηματικότητα έχει αναγνωριστεί πλέον ως βασικός μοχλός της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης σε όλο τον κόσμο.

Μπορούμε λοιπόν να αντιληφθούμε το βαθμό σπουδαιότητας και αναγκαιότητας ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας, κυρίως για τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι οποίες παρουσιάζουν όπως αναφέραμε και παραπάνω, σημαντικό έλλειμμα στην εκδήλωση επιχειρηματικής πρωτοβουλίας σε σχέση με τις Η.Π.Α.⁷ Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία, τα σημαντικότερα οικονομικά αποτελέσματα της επιχειρηματικότητας είναι τα παρακάτω⁸:

- a. Απαραίτητη προϋπόθεση δημιουργίας μονοπωλιακής θέσης για την επιχείρηση, καθώς και για τη επίτευξη μονοπωλιακών κερδών, είναι η επιτυχημένη εισαγωγή καινοτομίας στην αγορά. Βέβαια, μια τέτοια μονοπωλιακή κατάσταση, θα είναι μάλλον προσωρινή, εφόσον υπάρχουν και οι «μιμητές» επιχειρηματίες στην αγορά, όπως επίσης και λόγω της αναπόφευκτης λειτουργίας του «κύκλου ζωής» των προϊόντων και υπηρεσιών. Λόγω της ύπαρξης των μιμητών επιχειρηματιών, τα οφέλη που πηγάζουν από τη λειτουργία της καινοτομίας θα τα καρπωθούν μακροχρόνια οι καταναλωτές, υπό την προϋπόθεση βέβαια ότι η ελευθερία εισόδου και εξόδου από τον κλάδο δεν παρεμποδίζεται.
- b. Με τη βοήθεια της καινοτομικής δραστηριότητας παράγονται νέα ή βελτιωμένης ποιότητας προϊόντα ή υπηρεσίες, με αποτέλεσμα να αυξάνονται οι επιλογές των καταναλωτών. Παράλληλα, θα έχουμε τη δημιουργία καινούριων τεχνικών και μεθόδων για τη βελτίωση και την προώθηση των προϊόντων, οι οποίες μάλιστα είναι πιθανό να δημιουργήσουν απαιτήσεις για την απορρόφηση νέου εργατικού δυναμικού ή την ανάγκη για περαιτέρω εξειδίκευση των εργαζομένων.
- c. Η επιχειρηματικότητα οδηγεί στην ανάπτυξη νέων μορφών οργάνωσης των επιχειρήσεων, οι οποίες θα βασίζονται περισσότερο στις γνώσεις και τις δεξιότητες των ατόμων που εργάζονται στην επιχείρηση. Με

⁷ Είναι ενδιαφέρον το γεγονός ότι σε όλα τα κείμενα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για θέματα επιχειρηματικότητας, η κατάσταση που επικρατεί στην Ευρώπη συγκρίνεται σταθερά με το τι ισχύει στις ΗΠΑ, απ' όπου αντλούνται και σημαντικές ιδέες για το τι πρέπει να γίνει στη Γηραιά Ήπειρο.

⁸ Ειδικότερα για τα οικονομικά αποτελέσματα της επιχειρηματικότητας, βλέπε Χασσίδ, Καραγιάννης (1999, σελ.18-20).

τον τρόπο αυτό, θα γίνεται καλύτερη αξιολόγηση και επίτευξη των στρατηγικών στόχων της επιχείρησης.⁹

- d. Θα υπάρξει τόνωση και διεύρυνση της οικονομικής δραστηριότητας, με τη δημιουργία καινούριων αγορών για το νέο προϊόν ή υπηρεσία, οι οποίες θα οδηγήσουν στην ίδρυση άλλων επιχειρήσεων συμπληρωματικών ή και ανταγωνιστικών.
- e. Η δημιουργία νέων μεθόδων παραγωγής, θα αυξήσει την παραγωγικότητα και αποτελεσματικότητα των συντελεστών παραγωγής μειώνοντας το κόστος, ή υποκαθιστώντας τις πρώτες ύλες με φθηνότερες και αποτελεσματικότερες.
- f. Είναι επίσης φανερό, ότι οι επιχειρηματίες οι οποίοι μιμούνται μια καινοτομική δραστηριότητα συμβάλλουν δραστικά στην περαιτέρω ανάπτυξη της οικονομίας, διαχέοντας όλα τα παραπάνω θετικά αποτελέσματα της καινοτομίας στην αγορά.¹⁰
- g. Τέλος, με το να αξιοποιείται κάθε ευκαιρία κέρδους και με τη μείωση της «άγνοιας» που παρατηρείται στις αγορές στις οποίες εκδηλώνεται η επιχειρηματική δραστηριότητα, προωθείται η οικονομική ισορροπία.

Στη σημερινή ανταγωνιστική αγορά με τις τεράστιες προκλήσεις σε εγχώριο και διεθνές επίπεδο, έχει γίνει κατανοητή η ανάγκη ενίσχυσης και βελτίωσης της επιχειρηματικότητας από τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, προκειμένου να μπορέσει να ανταγωνιστεί επαρκώς τις Η.Π.Α. Σε αυτό το πλαίσιο, η Πράσινη Βίβλος για την επιχειρηματικότητα στην Ευρώπη αναφέρεται σε τέσσερις λόγους που καθιστούν απαραίτητη και αναγκαία την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας. Θεωρεί λοιπόν ότι η επιχειρηματικότητα:

ι) Συμβάλλει στη δημιουργία θέσεων εργασίας και στην ανάπτυξη: Οι χώρες που παρουσιάζουν τη μεγαλύτερη αύξηση στα ποσοστά επιχειρηματικότητας τείνουν να παρουσιάζουν και τη μεγαλύτερη μείωση των ποσοστών ανεργίας. Είναι χαρακτηριστικό πως στις Ηνωμένες Πολιτείες 350.000 ταχέως αναπτυσσόμενες

⁹ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περιγραφή του Ιαπωνικού μοντέλου οργάνωσης των επιχειρήσεων, το οποίο και βασίζεται ακριβώς στο σημαντικό κομμάτι της διαχείρισης της γνώσης που δημιουργείται μέσα στην επιχείρηση. Αναλυτικότερα, βλέπε Νονάκα και Τακεούτσι (2001, σελ. 9-16, 162-165).

¹⁰ Για τη σημασία που δίνεται στην καινοτομική δραστηριότητα, βλέπε Lazonick (2002, σελ.3-10, 22).

επιχειρήσεις δημιούργησαν τα δύο τρίτα όλων των νέων θέσεων εργασίας στο διάστημα 1993 και 1996.¹¹

- ii) Αποτελεί βασικό παράγοντα ανταγωνιστικότητας: Η ύπαρξη και πραγμάτωση νέων επιχειρηματικών πρωτοβουλιών δίνουν μεγάλη ώθηση στην παραγωγικότητα, αυξάνοντας την ανταγωνιστική πίεση μεταξύ των επιχειρήσεων. Η προσπάθειά τους να βελτιώσουν τις επιδόσεις τους ή να καινοτομήσουν σε επίπεδο υπηρεσιών, μεθόδων ή οργάνωσης, προωθεί την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας συνολικά.
- iii) Απελευθερώνει το δυναμικό του ατόμου: Υπάρχουν πάρα πολλοί παράγοντες που επηρεάζουν την επιλογή επαγγελματικής σταδιοδρομίας, όπως είναι η ασφάλεια, το επίπεδο ελευθερίας και ανεξαρτησίας κινήσεων, η ποικιλία καθηκόντων, καθώς και το ενδιαφέρον της εργασίας. Για κάποια άτομα δηλαδή, η επιλογή να γίνουν επιχειρηματίες βασίζεται εκτός από τα υλικά κίνητρα, στην ευχέρεια κινήσεων, ανεξαρτησίας και έντονων προκλήσεων. Για κάποιους άλλους βέβαια, η επιλογή να γίνουν επιχειρηματίες αποτελεί καθαρά μια κίνηση οικονομικής ανάγκης, εφόσον δεν μπορούν να βρουν μια άλλη θέση εργασίας.
- iv) Αποτελεί θετικό πρότυπο για την κοινωνία: Οι επιχειρηματίες, επειδή αποτελούν την κινητήρια δύναμη της οικονομίας της αγοράς, τα επιτεύγματα τους προσδίδουν στην κοινωνία πλούτο, θέσεις εργασίας και στους καταναλωτές ποικιλία επιλογών. Επομένως, η εκδήλωση και ανάπτυξη επιχειρηματικών πρωτοβουλιών, θα προκαλέσει και ανάπτυξη στην οικονομία της κάθε χώρας.

A.3. Προαπαιτούμενες συνθήκες εκδήλωσης της επιχειρηματικότητας

Κρίνεται αναγκαίο στο σημείο αυτό, να αναφερθούμε στις απαραίτητες συνθήκες που απαιτούνται προκειμένου να εκδηλωθεί το φαινόμενο της επιχειρηματικής δραστηριότητας και πρωτοβουλίας. Αυτές οι προϋποθέσεις έχουν να κάνουν με τις «ατομικές» ή «ψυχολογικές» και με τις «εξωτερικές» ή «περιβαλλοντικές» συνθήκες που λειτουργούν στο πλαίσιο μιας οικονομίας. Οι

¹¹ Αναλυτικότερα για την οικονομική ανάπτυξη των Ηνωμένων Πολιτειών, βλέπε National Commission (2001, σελ.1-8). Επίσης, για μια αναλυτικότερη προσέγγιση της επιχειρηματικότητας και της σημασίας της, βλέπε Audretsch (2002).

ατομικές προϋποθέσεις έχουν να κάνουν με τις προτιμήσεις και τις ικανότητες των ατόμων, ενώ οι περιβαλλοντικές προϋποθέσεις αφορούν τα διάφορα κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά και λειτουργίες.

Αναφορικά με τις ατομικές προϋποθέσεις που είναι απαραίτητες για την εκδήλωση της επιχειρηματικότητας, έχει διαπιστωθεί ότι εξαρτώνται από:

- Τις ψυχολογικές επιδράσεις που έχουν δεχτεί τα άτομα, ειδικά πριν από την ενηλικίωσή τους.
- Τις προτιμήσεις που δείχνουν και τις ιδιαίτερες ικανότητές τους απέναντι στον επιχειρηματικό κίνδυνο.
- Τις οικονομικές τους εμπειρίες.

Η διερεύνηση και προσεχτική μελέτη των παραπάνω προϋποθέσεων είναι πάρα πολύ σημαντική, εφόσον μας δίνει τη δυνατότητα να κατανοήσουμε το βαθμό στον οποίο κάθε μια από αυτές επηρεάζει την απόφαση ενός ατόμου να εκδηλώσει επιχειρηματική δραστηριότητα.

Σχετικά με τις περιβαλλοντικές προϋποθέσεις που είναι απαραίτητες για την εκδήλωση και την ανάπτυξη επιχειρηματικότητας σε μια οικονομία, αυτές επηρεάζονται από τις εξής θεμελιώδεις συνθήκες:

- Ύπαρξη του θεσμού της ατομικής ιδιοκτησίας και η προστασία του θεσμού αυτού.
- Ελεύθερη οικονομία, στην οποία η επιβράβευση της «αξίας» ή η καταξίωση προέρχεται από την απρόσωπη αγορά.
- Θεσμικό και πολιτισμικό περιβάλλον, το οποίο και θα ενθαρρύνει την οικονομική προσπάθεια και πρωτοβουλία του ατόμου.
- Διαθεσιμότητα κατάλληλων (ποσοτικά και ποιοτικά) συντελεστών παραγωγής.

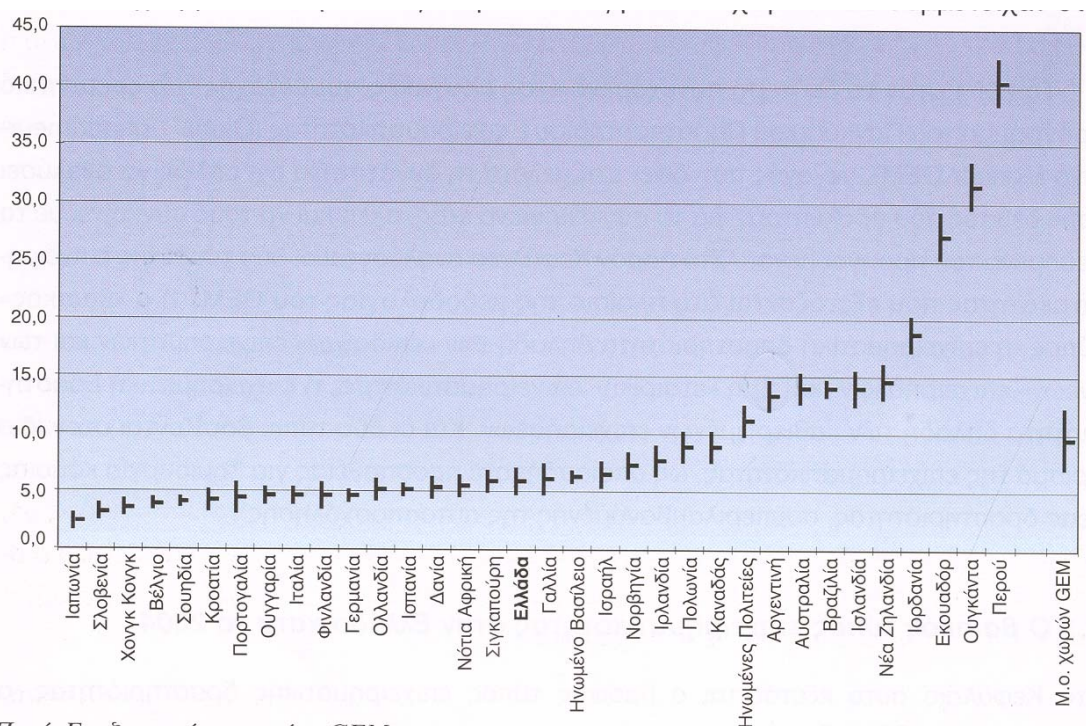
Η συγκεκριμένη μας έρευνα αφορά τις περιβαλλοντικές προϋποθέσεις για την εκδήλωση της επιχειρηματικότητας. Μας ενδιαφέρει η εστίαση στους κοινωνικούς και πολιτισμικούς παράγοντες που δρουν σε μια χώρα και οι οποίοι επηρεάζουν την εκδήλωση της επιχειρηματικής δραστηριότητας.

A.4. Επιχειρηματικότητα και επιλογή των χωρών της έρευνας

Σχετικά με την κατηγοριοποίηση των χωρών στις οποίες θα μελετήσουμε το βαθμό εκδήλωσης της επιχειρηματικότητας, όπως έχουμε αναφέρει και παραπάνω,

επιλέγουμε από τη μια πλευρά τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και από την άλλη τις αγγλοσαξονικές χώρες εκτός Ευρώπης. Αυτός ο τρόπος ομαδοποίησης των δυο ομάδων χωρών, επιλέχτηκε κυρίως λόγω των ομοιοτήτων και των κοινών χαρακτηριστικών που παρουσιάζουν μεταξύ τους, όσον αφορά φυσικά την εκδήλωση επιχειρηματικής πρωτοβουλίας. Μια πρώτη γενική εικόνα του ποσοστού εκδήλωσης επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων¹² ανά χώρα, δίνεται από το παρακάτω διάγραμμα.¹³

Ποσοστό ατόμων που εμπλέκονται σε επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων (νέοι και επίδοξοι επιχειρηματίες) ανά χώρα το 2004 (ανά 100 άτομα ηλικίας 18-64 ετών)

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων GEM

Ο παραπάνω πίνακας απεικονίζει το ποσοστό εκδήλωσης επιχειρηματικής δραστηριότητας ανά χώρα σε αυξητική διάταξη, από τη χώρα με το χαμηλότερο δείκτη (Ιαπωνία) μέχρι εκείνη με τον υψηλότερο δείκτη (Περού), σύμφωνα με τα ευρήματα από την έρευνα που πραγματοποίησε το GEM το 2004. Η σημασία του

¹² Σύμφωνα με τη μεθοδολογία του GEM, η επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων (νέοι και επίδοξοι επιχειρηματίες), αποτελεί έναν πρωταρχικό και θεμελιώδη δείκτη της επιχειρηματικής δραστηριότητας μιας χώρας: αν δε συμμετέχει κανείς στα πρώτα στάδια ίδρυσης μιας επιχείρησης (start-ups), τότε δε θα υπάρχει εκδήλωση επιχειρηματικής δραστηριότητας, με ότι αυτό μπορεί να σημαίνει για την οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας. Αναλυτικά για την επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων και τη μεθοδολογία του GEM, γίνεται λόγος στην παρούσα εργασία στο υποκεφάλαιο Δ.2.

¹³ Οι κάθετες γραμμές για κάθε χώρα περιγράφουν το εύρος του στατιστικού σφάλματος, πράγμα που μειώνει σχετικά την αξία μιας αυστηρής κατάταξης των χωρών με βάση το ύψος του δείκτη.

μέσου όρου έγκείται στο ότι μας δίνει μια πρώτη γεύση για την εξαιρετική σημασία σε παγκόσμιο επίπεδο της επιχειρηματικής δραστηριότητας που καταγράφει το GEM. Παρατηρούμε πως υψηλά ποσοστά εκδήλωσης επιχειρηματικής δραστηριότητας καταγράφονται σε μια ομάδα χωρών με χαμηλό επίπεδο ανάπτυξης (όπως Περού, Ισημερινός, Ουγκάντα, Ιορδανία). Ενδεχομένως δηλαδή, η υψηλή επιχειρηματικότητα να μη σχετίζεται με οικονομική ευημερία, αλλά με το αντίθετο: η οικονομική δυσχέρεια ίσως να αποτελεί την αιτία εμφάνισης υψηλού ποσοστού επιχειρηματικότητας.

Από την άλλη πλευρά, παρατηρούμε πως υπάρχουν οι ανεπτυγμένες αγγλοσαξονικές χώρες εκτός Ευρώπης, οι οποίες εμφανίζουν υψηλά επίπεδα επιχειρηματικής δραστηριότητας, όπως είναι οι Η.Π.Α, Ν.Ζηλανδία, Αυστραλία και Καναδάς, ενώ στις χαμηλές θέσεις της κατάταξης βρίσκονται χώρες είτε υψηλού επιπέδου ανάπτυξης (όπως Βέλγιο, Σουηδία), είτε πρώην κομμουνιστικές χώρες (όπως Σλοβενία, Ουγγαρία). Η ύπαρξη λοιπόν αυτών των ιδιομορφιών, μας παρακίνησε να ερευνήσουμε το γιατί παρατηρείται αυτή η διαφορά στο επίπεδο επιχειρηματικότητας ανάμεσα στις χώρες αυτές και γι' αυτό επιλέξαμε τη συγκεκριμένη ομαδοποίηση των χωρών.

Το ζητούμενο λοιπόν στην έρευνα μας, είναι να μελετήσουμε και να εξάγουμε συμπεράσματα για τις διαφορές που υπάρχουν ανάμεσα στις δυο αυτές ομάδες χωρών σχετικά με την εμφάνιση της επιχειρηματικότητας, εξαιτίας της ύπαρξης διαφορετικής κουλτούρας και συνθηκών ζωής γενικότερα. Μας ενδιαφέρει με άλλα λόγια, να διερευνήσουμε τους λόγους για τους οποίους παρατηρείται αυτό το έλλειμμα επιχειρηματικότητας στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς και να εξετάσουμε με βάση τους κοινωνικοπολιτισμικούς παράγοντες τρόπους με τους οποίους οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης μπορούν να ενισχύσουν την εκδήλωση επιχειρηματικής πρωτοβουλίας.

Σύμφωνα με τα στοιχεία του GEM του 2004, στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης περιλαμβάνονται οι χώρες: Γαλλία, Ιταλία, Γερμανία, Ην.Βασίλειο, Ισπανία, Ελλάδα, Ιρλανδία, Ολλανδία, Βέλγιο, Ουγγαρία, Δανία, Σουηδία, Πολωνία, Πορτογαλία, Φινλανδία, Σλοβενία και στις αγγλοσαξονικές χώρες οι: Ηνωμένες Πολιτείες, ο Καναδάς, η Ν.Ζηλανδία και η Αυστραλία. Αυτό το οποίο θέλουμε να εξετάσουμε, είναι να εξακριβώσουμε και εμπειρικά, αυτό το οποίο γνωρίζουμε ότι συμβαίνει: ότι δηλαδή, οι αγγλοσαξονικές χώρες έχουν να μας παρουσιάσουν έναν μεγαλύτερο βαθμό εξοικείωσης και ανάπτυξης επιχειρηματικότητας, πράγμα που,

όπως έγινε κατανοητό από τα παραπάνω, φέρνει την Ευρώπη αντιμέτωπη με μια μεγάλη πρόκληση, προκειμένου να μπορέσει να ανταγωνιστεί επί ίσοις όρους, τέτοιου είδους οικονομίες.

A.5. Δομή της εργασίας

Κλείνοντας το εισαγωγικό μέρος της εργασίας μας, θα αναφερθούμε επιγραμματικά στη διάρθρωση και δομή της έρευνάς μας στη συνέχεια. Ακολουθεί το δεύτερο κεφάλαιο, το οποίο αναφέρεται στις κυριότερες θεωρητικές προσεγγίσεις που αφορούν την επιχειρηματικότητα, καθώς και στους λόγους για τους οποίους επιλέξαμε την αυστριακή θεωρία ως το καταλληλότερο θεωρητικό πλαίσιο πάνω στο οποίο θα στηριχτούμε στη συνέχεια.

Ολόκληρο το τρίτο κεφάλαιο, αφιερώνεται στην διεξοδική ανάλυση της αυστριακής θεωρίας, ενώ στο τέταρτο κεφάλαιο, το οποίο αποτελεί και το εμπειρικό κομμάτι της έρευνάς μας, προβαίνουμε στη στατιστική ανάλυση, με βάση το ερωτηματολόγιο του GEM, η οποία διερευνά τις διαφορές μεταξύ των δύο ομάδων χωρών που μελετάμε, σχετικά με το βαθμό εκδήλωσης επιχειρηματικής πρωτοβουλίας. Στο εγχείρημά μας αυτό, θα χρησιμοποιήσουμε την περιγραφική στατιστική καθώς και τη δυαδική λογιστική παλινδρόμηση και θα προσπαθήσουμε να καταλήξουμε σε ορισμένες προτάσεις, προκειμένου να εφαρμοστούν στην πράξη τα αποτελέσματα της έρευνας.

Στο πέμπτο και τελευταίο κεφάλαιο της εργασίας, θα αναφερθούμε στα συμπεράσματα της έρευνας, κάνοντας μια γενική ανασκόπηση στα προβλήματα και τις δυσκολίες που τυχόν αντιμετωπίσαμε, καθώς και σε προτάσεις για περαιτέρω έρευνα και εφαρμογή πολιτικών μέτρων για την καλυτέρευση και ενίσχυση του βαθμού εκδήλωσης επιχειρηματικότητας στις χώρες που ερευνήσαμε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

Στο κεφάλαιο αυτό της εργασίας, επιχειρείται μια επισκόπηση των επικρατέστερων θεωριών για την επιχειρηματικότητα που έχουν αναπτυχθεί στη σύγχρονη βιβλιογραφία. Σκοπός μας είναι να επιλέξουμε ένα σταθερό θεωρητικό πλαίσιο πάνω στο οποίο θα στηριχθούμε για την ερμηνεία και τα συμπεράσματα που θα προκύψουν από την έρευνά μας.

Θα ξεκινήσουμε λοιπόν κάνοντας μια σύντομη αναφορά στις κυριότερες και σπουδαιότερες θεωρίες που αφορούν την επιχειρηματικότητα, καθώς και στους αντίστοιχους εκπροσώπους τους. Θα αναφερθούμε επίσης επιγραμματικά στην αυστριακή θεωρία, χωρίς να προβούμε όμως στην ουσιαστική ανάλυση της, εφόσον αυτό θα αποτελέσει το κατεξοχήν αντικείμενο ολόκληρου του επόμενου κεφαλαίου. Τέλος, θα αναφερθούμε στους λόγους επιλογής της αυστριακής θεωρίας, για την εκπόνηση της συγκεκριμένης έρευνας.

B.1 Θεωρίες για την Επιχειρηματική Δραστηριότητα

I. Η θεωρία της απροσδιόριστης αποτελεσματικότητας (x-efficiency) του Leibenstein: Για τον Leibenstein, η θεωρία της απροσδιόριστης αποτελεσματικότητας, αποτελούσε μια προσπάθεια ανάλυσης του ρόλου του επιχειρηματία. Η απροσδιόριστη αποτελεσματικότητα είναι ο βαθμός της αναποτελεσματικότητας (inefficiency) που παρατηρείται στη χρησιμοποίηση των παραγωγικών πόρων στα πλαίσια της επιχείρησης. Στην ουσία, είναι ένα μέτρο υπολογισμού της έκτασης της αποτυχίας της επιχείρησης να αξιοποιήσει πλήρως την παραγωγική της δυνατότητα. Έστω ότι ορισμένοι συντελεστές παραγωγής έχουν εγκατασταθεί σε μια επιχείρηση. Αυτοί οι συντελεστές παραγωγής μπορούν να χρησιμοποιηθούν με διάφορους τρόπους. Όσο πιο αποτελεσματικά χρησιμοποιηθούν, τόσο υψηλότερη θα είναι και η απόδοση. Όταν ένας συντελεστής παραγωγής δε χρησιμοποιείται αποτελεσματικά, η διαφορά μεταξύ της πραγματικής απόδοσης και

της μέγιστης απόδοσης του συγκεκριμένου συντελεστή, αποτελεί ένα μέτρο του βαθμού της αναποτελεσματικότητας.¹⁴

Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη θεωρία, δύο είναι οι κύριοι ρόλοι που αφορούν τον επιχειρηματία. Ο πρώτος έχει να κάνει με τη βελτίωση του τρόπου ροής των πληροφοριών στην αγορά, με τέτοιο τρόπο ώστε μέσω των διαθέσιμων παραγωγικών συντελεστών να βελτιώνεται η αποτελεσματικότητα των ήδη υπάρχουσών παραγωγικών μεθόδων ή να διευκολύνεται η εισαγωγή νέων. Όσον αφορά το δεύτερο ρόλο, συνδέεται με την κάλυψη του κενού που δημιουργείται από αυτή τη διαφορά μεταξύ του θεωρητικά άριστου βαθμού αποτελεσματικότητας μιας οικονομίας και αυτού που στην πραγματικότητα επιτυγχάνει.¹⁵ Γενικά, η επιχειρηματικότητα μπορεί να λειτουργήσει ως παράγοντας που στοχεύει στη μείωση αυτής της απροσδιόριστης αναποτελεσματικότητας με την καλύτερη οργάνωση και το συντονισμό των εργασιών που πραγματοποιούνται στην αγορά, με την καλύτερη οργάνωση και σύνδεση των αγορών και με την αποτελεσματικότερη μετατροπή των εισροών σε εκροές.

II. Ο ρόλος της αβεβαιότητας κατά τον Knight: Ο Knight προσδιορίζει τον επιχειρηματία ως τον αποδέκτη του καθαρού κέρδους μιας παραγωγικής δραστηριότητας. Με τον όρο κέρδος εννοεί την πρόσοδο που απομένει, ύστερα από την αφαίρεση όλων των συμβατικών πληρωμών από τα έσοδα της επιχείρησης. Το κέρδος αυτό αποτελεί και την ανταμοιβή του επιχειρηματία για το κόστος της αβεβαιότητας που είχε επωμιστεί.¹⁶

Η συμβολή του Knight στην εξέλιξη της οικονομικής θεωρίας υπήρξε τεράστια. Ήταν εκείνος ο οποίος εισήγαγε τις έννοιες του «κινδύνου» και της «αβεβαιότητας» και προσπάθησε να ερευνήσει την πορεία της αγοράς μέσα σε αυτό το πλαίσιο, εφόσον κάτω από αυτές τις προϋποθέσεις δεν υπήρχε η υπόθεση της τέλει γνώσης. Η βασική αρετή που έπρεπε να έχουν οι επιχειρηματίες προκειμένου να πάρουν αποφάσεις για την πορεία της παραγωγής, ήταν η προνοητικότητα. Και καθώς ο βαθμός προνοητικότητας διαφέρει από άτομο σε άτομο, στον αγώνα του ανταγωνισμού κερδίζει εκείνος ο οποίος είναι περισσότερο προνοητικός σχετικά με

¹⁴ Αναλυτικότερα για τη θεωρία της απροσδιόριστης αποτελεσματικότητας, βλέπε Leibenstein (1978, σελ.17-26).

¹⁵ Πιο συγκεκριμένα, βλέπε Casson (1982, σελ.215-217).

¹⁶ Αναλυτικά για τη θεωρία του Knight, βλέπε Casson (1982, σελ.220-223), Ιωαννίδης (1995, σελ.98-102) και Knight (1921).

την πορεία της αγοράς. Γι' αυτό το λόγο, ο επιχειρηματίας κυρίως προτιμά οι πράξεις να αποφέρουν μέτριους κινδύνους, τους οποίους και προσπαθεί πάντα να περιορίσει.

III. Η καινοτομική δράση κατά Schumpeter: Ο Schumpeter θεωρεί ότι ο επιχειρηματίας είναι η πρωταρχική κινητήριος δύναμη της οικονομικής ανάπτυξης και σκοπός του είναι να εισάγει καινοτομίες ή να πραγματοποιεί συνεχώς νέους συνδυασμούς των παραγωγικών συντελεστών. Πέντε είναι οι τύποι καινοτομίας που διακρίνει: α) η εισαγωγή νέου προϊόντος (ή η βελτίωση της ποιότητας ενός προϊόντος που ήδη υπάρχει), β) η εισαγωγή μιας νέας μεθόδου παραγωγής, γ) η δημιουργία μιας νέας αγοράς (συνήθως με την εξαγωγή προϊόντων στις αγορές νέων περιοχών), δ) η κατάκτηση νέων πηγών προμήθειας φυσικών πόρων ή ημιβιομηχανικών προϊόντων και ε) η δημιουργία ενός νέου τύπου οργάνωσης της επιχείρησης. Οποιοσδήποτε λειτουργεί με γνώμονα αυτές τις λειτουργίες είναι, κατά τον Schumpeter, επιχειρηματίας, ανεξάρτητα εάν είναι ανεξάρτητος επιχειρηματίας, ή εξαρτημένος εργαζόμενος σε μια εταιρεία όπως είναι οι διευθυντές και οι μάνατζερ.¹⁷

Αξίζει ακόμη να αναφέρουμε ότι σύμφωνα με τη συγκεκριμένη θεωρία, προάγγελος της καινοτομίας είναι η εφεύρεση, η οποία είναι ένας τομέας επινοητικής δραστηριότητας έξω από τις αρμοδιότητες του επιχειρηματία. Αυτό που στην ουσία κάνουν οι καινοτόμοι επιχειρηματίες είναι να χρησιμοποιήσουν τις εφευρέσεις τις οποίες έχουν δημιουργήσει οι επιστήμονες. Υπάρχει δηλαδή σαφής διάκριση μεταξύ της εφεύρεσης και της καινοτομίας, όπως και μεταξύ του εφευρέτη επιστήμονα και του καινοτόμου επιχειρηματία.

IV. Η θεωρία του Casson για τη λήψη κρίσιμων αποφάσεων για το συντονισμό των παραγωγικών συντελεστών: Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη θεωρία, επιχειρηματίας είναι το άτομο εκείνο που ειδικεύεται στο να παίρνει σημαντικές αποφάσεις σχετικά με το συντονισμό και την οργάνωση των συντελεστών παραγωγής. Ένα άτομο είναι αναμενόμενο ότι θα πάρει διαφορετικές αποφάσεις από κάποιο άλλο άτομο. Εκείνο το οποίο έχει ιδιαίτερη σημασία, είναι ο τρόπος με τον οποίο ένα άτομο θα λάβει μια απόφαση, καθώς και τα προσόντα που διαθέτει ώστε αυτή η απόφαση να είναι και η σωστή.

¹⁷ Περισσότερα για την καινοτομική δράση και τη θεωρία του επιχειρηματία του Schumpeter, βλέπε Πάκος (1992, σελ.219-232) και Casson (1982, σελ.223-225).

Τα στάδια από τα οποία διέρχεται η διαδικασία λήψεως μιας απόφασης από τον επιχειρηματία, έχουν να κάνουν πρώτον, με την ικανότητα του να μπορεί να αναγνωρίζει τις οικονομικές ευκαιρίες που προκύπτουν, δεύτερον, με την ικανότητά του να επιλέγει τις κατάλληλες για την επιχείρησή του ή για τις ικανότητές του, τρίτον, με την ικανότητα σωστού υπολογισμού και εκτίμησης των εμποδίων που πρέπει να υπερνικήσει και τέταρτον, με την ικανότητά του να αναπτύσσει τις κατάλληλες μεθόδους για την επιτυχή αντιμετώπισή τους.¹⁸

V. Η αυστριακή θεωρία αξιοποίησης ευκαιριών κέρδους του Kirzner:

Σύμφωνα με τη θεωρία που ανέπτυξε ο Kirzner, η επιχειρηματική δραστηριότητα καθορίζεται από τις έννοιες του λάθους, της άγνοιας και της αντίληψης που επικρατούν στην αγορά. Ο επιχειρηματίας, είναι το άτομο εκείνο το οποίο αντιλαμβάνεται τις ευκαιρίες κέρδους, οι οποίες δημιουργούνται λόγω της άγνοιας που υπάρχει στην αγορά και η οποία άγνοια οδηγεί τους συναλλασσόμενους στη διάπραξη λαθών.

Η ύπαρξη της επιχειρηματικότητας προϋποθέτει ότι δεν υπάρχει πλήρης γνώση και επαρκής πληροφόρηση για το τι συμβαίνει στις αγορές των αγαθών και παραγωγικών συντελεστών. Πρόκειται για μια θεωρία η οποία έρχεται σε αντίθεση με τη νεοκλασική σχολή που βασίζεται στην έννοια της τέλει γνώσης, αφού η επιχειρηματική λειτουργία στηρίζεται ακριβώς στη διαρκή αναζήτηση από τους συναλλασσόμενους του κατάλληλου πλαισίου «στόχων-μέσων» για την ικανοποίηση των επιδιώξεών τους.¹⁹

B.2. Λόγοι επιλογής της αυστριακής θεωρίας

Είναι πολύ σημαντικό στο σημείο αυτό, πριν προχωρήσουμε στη διεξοδική ανάλυση της αυστριακής θεωρίας, να εξηγήσουμε τους λόγους σύμφωνα με τους οποίους επιλέξαμε τη συγκεκριμένη θεωρία ως την καταλληλότερη για τη διερεύνηση των κοινωνικών και πολιτισμικών παραγόντων που επηρεάζουν την εκδήλωση της επιχειρηματικότητας, απορρίπτοντας έτσι τις υπόλοιπες τέσσερις θεωρίες που παρουσιάσαμε παραπάνω.

¹⁸ Περισσότερα για τη λειτουργία του επιχειρηματία, βλέπε Casson (1982, σελ.19-22).

¹⁹ Αυτό εξηγεί και το γεγονός ότι η αγορά βρίσκεται σε διαρκή ενδογενή κίνηση, αντί της κατάστασης της τέλει στάσης που υπονοεί η έννοια της γενικής ισορροπίας της νεοκλασικής σχολής.

Αρχικά, θα πρέπει να αναφέρουμε ότι για τις ανάγκες της συγκεκριμένης έρευνας, χρειαζόμαστε μια θεωρία η οποία να εστιάζει στην επιχειρηματικότητα και όχι μια θεωρία για τον επιχειρηματία. Αυτό το οποίο μας ενδιαφέρει είναι να δούμε ποιο είναι το γενικότερο κλίμα που επικρατεί σε μια κοινωνία, άρα μια θεωρία η οποία θα εστιάζεται αποκλειστικά στο άτομο δε θα μας ήταν χρήσιμη. Έτσι λοιπόν, αυτό είναι ένα πρώτο βασικό στοιχείο για το λόγο για τον οποίο επιλέξαμε τη θεωρία των αυστριακών. Συγκεκριμένα:

Η θεωρία της απροσδιόριστης αποτελεσματικότητας (*x-efficiency*), κρίνεται ως ακατάλληλη για τη μελέτη των κοινωνικοπολιτισμικών παραγόντων που οδηγούν στην εκδήλωση επιχειρηματικής λειτουργίας, εφόσον στηρίζεται αποκλειστικά στο ρόλο του επιχειρηματία και στην αποτελεσματικότερη χρήση των παραγωγικών συντελεστών από αυτόν. Για τη μελέτη των πολιτισμικών και κοινωνικών παραγόντων που επιχειρούμε σε αυτήν την εργασία, μας ενδιαφέρει να δούμε ποιο είναι το πολιτισμικό και κοινωνικό πλαίσιο που ευνοεί την επιθυμία να εκδηλώσει κάποιος ενδιαφέρον για επιχειρηματική δραστηριότητα. Η απάντηση που δίνει η θεωρία των αυστριακών είναι η καταλληλότερη για την έρευνά μας, δεδομένου ότι βασίζεται σε μια πολύ γενική έννοια: *την αξιοποίηση ευκαιριών κέρδους*.

Από την άλλη πλευρά, η έννοια της αβεβαιότητας όπως τίθεται από τον Knight, δεν είναι δυνατόν να μας εξηγήσει το φαινόμενο της εκδήλωσης επιχειρηματικής δραστηριότητας σε μια χώρα. Ο Knight αναφέρεται στην αβεβαιότητα ως κάτι το υποκειμενικό, την εντάσσει δηλαδή μέσα σε ένα υποκειμενικό πλαίσιο, κάνοντας λόγο για την αβεβαιότητα που αισθάνεται ο επιχειρηματίας. Αντίθετα, η θεωρία των αυστριακών μας παρέχει μια γενικότερη θεωρία αξιοποίησης των ευκαιριών κέρδους που παρουσιάζονται στην αγορά, εξαιτίας της έλλειψης πλήρους γνώσης και πληροφόρησης για το τι συμβαίνει στις αγορές άλλων αγαθών και παραγωγικών συντελεστών.

Όσον αφορά τη θεωρία της καινοτομικής δράσης του Schumpeter και εδώ πρόκειται για μια θεωρία του επιχειρηματία και όχι της επιχειρηματικής διαδικασίας. Όπως αναφέραμε, σύμφωνα με αυτήν τη θεωρία, ο επιχειρηματίας είναι ένας δημιουργός, αφού εκμεταλλεύεται τις ευκαιρίες κέρδους που ο ίδιος δημιουργεί στην αγορά, με τη βοήθεια της καινοτομίας. Ωστόσο η θεωρία των αυστριακών μας παρέχει ένα θεωρητικό υπόβαθρο πολύ ευρύτερο, έτσι ώστε να μπορέσουμε να μιλήσουμε για τους κοινωνικούς και πολιτισμικούς παράγοντες που επηρεάζουν την εκδήλωση της επιχειρηματικής δραστηριότητας, χωρίς να περιοριζόμαστε

αποκλειστικά στην έννοια της καινοτομίας ως απαραίτητης προϋπόθεσης για την εκμετάλλευση ευκαιριών κέρδους στην αγορά.

Τέλος, και η θεωρία του Casson δίνει ιδιαίτερη σημασία στο ρόλο που διαδραματίζει ο επιχειρηματίας. Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη θεωρία, όπως είδαμε και παραπάνω, επιχειρηματίας είναι κάποιος ο οποίος πρέπει να παίρνει τις κρίσιμες αποφάσεις και να διαχειρίζεται τους παραγωγικούς συντελεστές. Μια τέτοια θεωρία δε μας βοηθάει στο να προσδιορίσουμε κάτω από ποιες συνθήκες είναι δυνατό να εμφανιστεί το φαινόμενο της επιχειρηματικότητας όταν δεν υπάρχουν οι παραγωγικοί συντελεστές. Όπως θα δούμε στη συνέχεια, οι αυστριακοί υποστηρίζουν ότι επιχειρηματίας μπορεί να είναι ο οποιοσδήποτε, είτε κατέχει είτε όχι παραγωγικούς συντελεστές. Επομένως, επειδή ακριβώς θέλουμε να μιλήσουμε για τους κοινωνικούς και πολιτισμικούς παράγοντες που επηρεάζουν την εκδήλωση επιχειρηματικής δράσης σε μια χώρα, επιλέγουμε τη θεωρία των αυστριακών, εφόσον μας εφοδιάζει με μια ευρεία θεώρηση, χωρίς να μας υποβάλλει σε κανενός είδους περιορισμούς.

Στο κεφάλαιο αυτό, επιχειρήθηκε να γίνει μια σύντομη αναφορά στις σημαντικότερες θεωρίες που υπάρχουν σχετικά με την επιχειρηματικότητα και τους αντίστοιχους εκπροσώπους τους, καθώς και μια σύντομη αναφορά στους λόγους για τους οποίους επιλέξαμε τη θεωρία των αυστριακών ως την πλέον κατάλληλη θεωρία για τη συγκεκριμένη εργασία. Στο κεφάλαιο που ακολουθεί, γίνεται μια εκτενής ανάλυση της αυστριακής θεωρίας, όπου μας δίνεται η ευκαιρία να μιλήσουμε διεξοδικά για τα βασικά σημεία και τους εκπροσώπους της.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ

Η ΑΥΣΤΡΙΑΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Κύριος στόχος του παρόντος κεφαλαίου είναι η αναλυτική παρουσίαση των ιδεών της αυστριακής θεωρίας, καθώς και των σημαντικότερων εκπροσώπων της.

Οι αυστριακοί οικονομολόγοι στηρίζονται στις θεωρίες του Carl Menger (1840-1921), ο οποίος έχει ερμηνευτεί τόσο ως ένας μη προβληματικός ιδρυτής της νεοκλασικής οικονομικής σχολής, όσο και ως ιδρυτής ενός εναλλακτικού τρόπου προσέγγισης της οικονομικής δραστηριότητας, ο οποίος αντιτίθεται στη νεοκλασική ορθοδοξία.²⁰ Η σχολή των αυστριακών περιλαμβάνει τον von L.Mises και τον F.A.Hayek από τους παλαιότερους και τον I.Kirzner από τη νεότερη γενιά, με βάση τις απόψεις του οποίου θα προσπαθήσουμε να προσεγγίσουμε το θέμα του γιατί κάποια άτομα αποφασίζουν να συμπεριφερθούν επιχειρηματικά.

Αξίζει ακόμη να σημειώσουμε, πως η αυστριακή σχολή έως και το 1970, παρέμεινε στη σκιά της νεοκλασικής κυριαρχίας. Οι ιδέες των αυστριακών άρχισαν να έρχονται στην επικαιρότητα και να γίνονται αντικείμενο έρευνας και μελέτης από ευρύτερες κατηγορίες επιστημόνων από τις αρχές της δεκαετίας του '70, οπότε και διαπιστώθηκε η σημαντική τους διαφοροποίηση από τις κρατούσες θέσεις της Νεοκλασικής Μικροοικονομικής.

Για τους αυστριακούς, η επιχείρηση περιγράφεται ως ένας θεσμός που δημιουργείται μέσα από την επιχειρηματική δράση των ατόμων, η οποία υποκινείται και δημιουργείται υποκειμενικά κάτω από συνθήκες αβεβαιότητας και άγνοιας.²¹ Για αυτόν ακριβώς το λόγο οι αυστριακοί απορρίπτουν την έννοια του «τέλειου ανταγωνισμού» της ορθόδοξης νεοκλασικής σχολής, όπως επίσης και την έννοια της «τέλειας γνώσης» που νοείται πως είναι φυσικό επακόλουθό της.

Τους αυστριακούς δεν τους ενώνει μόνο η κριτική τους προς τη νεοκλασική σχολή, αλλά κυρίως οι ιδέες που μοιράζονται σχετικά με τη φύση της ανθρώπινης πράξης και τις συνθήκες της οικονομικής πραγματικότητας. Οι O'Driscoll και Rizzo (1985) υποστηρίζουν ότι αυτό που διακρίνει τους αυστριακούς από τους νεοκλασικούς, είναι η ύπαρξη διαφορετικών εξ αρχής υποθέσεων για τη φύση των

²⁰ Αναλυτικά για τον Carl Menger, βλέπε Vaughn (1998, σελ.12-37).

²¹ Ioannides (1999, σελ.77).

συνθηκών κάτω από τις οποίες λαμβάνουν χώρα οι ανθρώπινες πράξεις.²² Οι αυστριακοί συμφωνούν με τους νεοκλασικούς στο ότι τα άτομα προσπαθούν να δράσουν ορθολογικά ώστε να επιτύχουν τους στόχους τους. Επειδή όμως οι ενέργειες των ατόμων πάντα λαμβάνουν χώρα σε κάποιο χρόνο και πάντα κάτω από συνθήκες μερικής άγνοιας για το παρόν και ολικής άγνοιας για το μέλλον, μια θεωρία για τη διαδικασία της αγοράς δε θα μπορεί να είναι ούτε στατική στη φύση της, ούτε θα μπορεί να βασίζεται στην υπόθεση της τέλει γνώσης. Για τους αυστριακούς, ο υποκειμενισμός δεν είναι μόνο ένα χαρακτηριστικό που αφορά τις προτιμήσεις, αλλά επίσης ένα χαρακτηριστικό γνώσης και προσδοκιών. Αυτός λοιπόν ο καθαρά υποκειμενικός χαρακτήρας της αυστριακής αντίληψης προσφέρει και τη βάση για τον ορισμό της επιχειρηματικής λειτουργίας.

Κατά την άποψη της νεοκλασικής θεωρίας, κάθε άτομο λειτουργώντας κάτω από συνθήκες τέλει ανταγωνισμού, αποσκοπεί στη μεγιστοποίηση του οφέλους του.²³ Κάτι τέτοιο όμως υπονοεί ότι το άτομο γνωρίζει απόλυτα το πλαίσιο «στόχων-μέσων» μέσα στο οποίο πρέπει να κινηθεί ώστε να το επιτύχει. Αυτή ακριβώς είναι και η βασική διαφορά τους με τους αυστριακούς. Ένας από τους βασικότερους εκπροσώπους της αυστριακής θεώρησης για την επιχειρηματική λειτουργία, όπως αναφέραμε και παραπάνω, είναι ο Israel Kirzner. Για τον I.Kirzner, το σημαντικότερο στοιχείο στη συμπεριφορά ενός ατόμου είναι η επιχειρηματική του συμπεριφορά. Η άποψη του αυτή προσδίδει αυτόματα στην έννοια της επιχειρηματικότητας έναν ανθρωπολογικό χαρακτήρα, με την έννοια ότι τη θεωρεί ως αναπόσπαστο στοιχείο της ανθρώπινης φύσης, το οποίο είναι ανεξάρτητο από το κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο εκδηλώνεται.²⁴ Σύμφωνα δηλαδή με τον Kirzner, είναι αυτή η διαρκής αναζήτηση και επιλογή του προσφορότερου κάθε φορά πλαισίου «στόχων-μέσων» η οποία αποτελεί την ουσία της επιχειρηματικής λειτουργίας.

Όπως αναφέραμε και παραπάνω, οι αυστριακοί θεωρούν ότι είναι ακριβώς αυτή η συνεχής και διαρκής αναζήτηση του καταλληλότερου κάθε φορά πλαισίου «στόχων-μέσων» για την αποδοτικότερη επίτευξη των επιδιώξεών τους, αυτό το

²² Αναλυτικότερα, βλέπε Vaughn (1998, σελ.162-178).

²³ Σύμφωνα με τη νεοκλασική θεωρία, το άτομο αποσκοπεί στην αριστοποίηση του οφέλους του, δηλαδή την επίτευξη του υψηλότερου δυνατού κέρδους έχοντας ως δεδομένες τις αρχικές ποσότητες συντελεστών παραγωγής που κατέχει.

²⁴ Ιωαννίδης (1995, σελ.123).

οποίο εξηγεί το γεγονός ότι η αγορά βρίσκεται σε συνεχή κίνηση.²⁵ Παράλληλα όμως με αυτό, η επιχειρηματική λειτουργία με τη σειρά της προϋποθέτει την ιδιότητα της εγρήγορσης (alertness) από την πλευρά του ατόμου. Το άτομο θα πρέπει να χαρακτηρίζεται από την ικανότητα της εγρήγορσης, να μπορεί δηλαδή να αντιλαμβάνεται τις μεταβολές που πραγματοποιούνται γύρω του και να στοχάζεται με ποιους νέους τρόπους μπορεί να επιτύχει την εκπλήρωση των στόχων του.

Οι απαραίτητες έννοιες της αυστριακής θεωρίας για την επιχειρηματική λειτουργία είναι λοιπόν η ύπαρξη του λάθους, της άγνοιας και της αντίληψης. Κατά τους αυστριακούς, επιχειρηματίας είναι το άτομο εκείνο το οποίο αντιλαμβάνεται ευκαιρίες κέρδους, οι οποίες δημιουργούνται λόγω της άγνοιας που επικρατεί στην αγορά και η οποία οδηγεί τους συναλλασσόμενους στη διάπραξη λαθών. Είναι πολύ βασικό να καταλάβουμε ότι πάνω σ' αυτό ακριβώς βασίζεται η έννοια της επιχειρηματικής λειτουργίας. Στην ανακάλυψη των λαθών που υπάρχουν στην αγορά και την αξιοποίηση και εκμετάλλευσή τους πριν από οποιονδήποτε άλλον.

Οι αυστριακοί δίνουν έμφαση στο δυναμικό ανταγωνιστικό χαρακτήρα της αγοράς. Αυτό που καθορίζει την πορεία της αγοράς είναι η σειρά των ανακαλύψεων που δημιουργούνται από αυτή την επιχειρηματική τόλμη και εγρήγορση. Με το να βρίσκονται σε συνεχή εγρήγορση για την ανακάλυψη και αξιοποίηση ευκαιριών κέρδους, οι επιχειρηματίες ανταγωνίζονται με άλλους επιχειρηματίες. Αυτός ο ανταγωνισμός όμως, δεν είναι ο ανταγωνισμός που πραγματοποιείται στα νεοκλασικά μοντέλα ισορροπίας, όπου όλοι οι συμμετέχοντες στην αγορά πουλάνε και αγοράζουν στις ίδιες τιμές. Αλλά είναι η ανταγωνιστική διαδικασία που αντιμετωπίζουμε καθημερινά στον κόσμο της αγοράς, στην οποία ο κάθε επιχειρηματίας αναζητά τον τρόπο να νικήσει τους αντιπάλους του, καταφέροντας να επιτύχει επικερδέστερες συναλλαγές.²⁶

Στο σημείο αυτό, για να κατανοήσουμε καλύτερα την επιχειρηματική δραστηριότητα, θα ήταν σκόπιμο να αναφέρουμε ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα που χρησιμοποιεί ο Kirzner. Υποθέτουμε ότι υπάρχουν δυο μαγαζιά που πουλάνε

²⁵ Και όχι σε κατάσταση τέλειας στάσης όπως υποστηρίζει η νεοκλασική θεωρία της γενικής ισορροπίας. Για μια συνοπτική παρουσίαση της νεοκλασικής σχολής, βλέπε Samuelson-Nordhaus (2000, σελ. 540-552).

²⁶ Αυτό φαίνεται πως είχε στο μυαλό του και ο Hayek, όταν αναφερόταν στον ανταγωνισμό σα μια διαδικασία ανακάλυψης. Η ανταγωνιστική διαδικασία είναι επιχειρηματική, από την άποψη ότι εξαρτάται σημαντικά από τα ερεθίσματα που προκύπτουν από την πιθανότητα του καθαρού επιχειρηματικού κέρδους. Αναλυτικότερα για τις απόψεις του Hayek, βλέπε Καραγιάννης (1995, σελ.361-367). Επίσης, περισσότερα για τον ανταγωνισμό ως μια διαδικασία ανακάλυψης, βλέπε Kirzner (1997, σελ.19-20).

μήλα, το ένα προς ένα δολάριο και το δεύτερο για δύο δολάρια. Στην περίπτωση αυτή, έχουμε ένα λάθος που προέρχεται από την ύπαρξη της άγνοιας. Από τη μια, ο πρώτος πωλητής αγνοεί ότι μπορεί να πουλήσει τα μήλα σε μια τιμή διπλάσια από αυτή που τα πουλάει και από την άλλη, ο δεύτερος αγνοεί ότι μια μείωση της τιμής των μήλων θα μπορούσε να αυξήσει την πωλούμενη ποσότητα. Η ύπαρξη λοιπόν αυτού του λάθους που υπάρχει στην αγορά, είναι αποτέλεσμα της άγνοιας και μπορεί να γίνει αντιληπτό από εκείνον τον πωλητή που χαρακτηρίζεται περισσότερο από την ιδιότητα της εγρήγορσης. Επομένως, δεν έχει σημασία μόνο η ικανότητα του ατόμου να αντιληφθεί τις ανισορροπίες στην αγορά, αλλά και να το κάνει όσο το δυνατόν γρηγορότερα, ώστε να προλάβει, στο συγκεκριμένο παράδειγμα, τον άλλο πωλητή που πιθανόν να θελήσει να δράσει ανάλογα.²⁷

Θα πρέπει όμως να λάβουμε υπόψη μας, ότι η πληροφορία για την ύπαρξη διαφοράς ανάμεσα στις τιμές των μήλων κυκλοφορεί ελεύθερα στην αγορά, με αποτέλεσμα κάποια στιγμή ενδεχομένως και κάποιος τρίτος να το αντιληφθεί και να αποφασίσει να δράσει επιχειρηματικά, αγοράζοντας από τον πρώτο πωλητή ολόκληρη την ποσότητα μήλων σε μια τιμή λίγο ανώτερη από ένα δολάριο και να την πουλήσει σε αυτούς που ήταν διατεθειμένοι να πληρώσουν δυο δολάρια, σε οριακά χαμηλότερη τιμή. Το επιχειρηματικό κέρδος από αυτή την κίνηση του τρίτου ατόμου, παίρνει τη μορφή της διαφοράς ανάμεσα στην τιμή που αγοράζεται ένα αγαθό και την τιμή πώλησης που μπορεί να επιτευχθεί. Αυτό δεν σημαίνει ότι οι ευκαιρίες κέρδους και συνεπώς η επιχειρηματική δραστηριότητα, εμφανίζονται μόνο στη σφαίρα της ανταλλαγής. Κατά τον Kirzner, εμφανίζονται δυνατότητες μεσολάβησης και στο χώρο της παραγωγής. Στην περίπτωση αυτή, η επιχειρηματικότητα βασίζεται στην αντίληψη μιας ευκαιρίας κέρδους που παρουσιάζεται με τη μορφή της δυνατότητας αγοράς των παραγωγικών συντελεστών και πώλησης του τελικού προϊόντος σε τιμές οι οποίες να εξασφαλίζουν έσοδα υψηλότερα από το συνολικό κόστος.²⁸

Έχοντας λοιπόν αναφέρει όλα τα παραπάνω, μπορούμε να προχωρήσουμε και να δούμε εν συντομία ποια είναι, σύμφωνα με τον Kirzner, τα τρία βασικά χαρακτηριστικά στοιχεία της επιχειρηματικότητας²⁹: Αρχικά, κίνητρο δράσης της επιχειρηματικής λειτουργίας είναι όπως είπαμε, το κέρδος. Η ύπαρξη ανομοιομορφίας στις τιμές της αγοράς δημιουργεί ευκαιρίες κέρδους, τις οποίες

²⁷ Kirzner (1973, σελ.48).

²⁸ Kirzner (1973, σελ.18).

²⁹ Αναλυτικότερα για τα στοιχεία της επιχειρηματικής λειτουργίας, βλέπε Ioannides (1999, σελ.80).

μπορεί κάποιος να τις ανακαλύψει και να τις εκμεταλλευτεί. Στη συνέχεια, μέσα από τη διαδικασία της εξεύρεσης και της εξαφάνισης των λαθών μέσω της εκμετάλλευσής τους, το σύστημα οδηγείται σε ισορροπία δια μέσου των ατομικών πράξεων. Ο Kirzner περιγράφει την επιχειρηματική δραστηριότητα ως διαδικασία η οποία, ενώ εκδηλώνεται σε συνθήκες ανισορροπίας, ταυτόχρονα οδηγεί το οικονομικό σύστημα προς τη σταθερότητα, σε μια νέα δηλαδή θέση ισορροπίας.³⁰ Το τρίτο τέλος χαρακτηριστικό, αφορά τη μη σύνδεση της επιχειρηματικής λειτουργίας με την ιδιοκτησία κεφαλαιακών πόρων. Η αντίληψη λαθών στην αγορά είναι ένα φαινόμενο που δεν απαιτεί τη δαπάνη πόρων. Από την άλλη, η επιχειρηματική ανακάλυψη δεν θα πρέπει από μόνη της να θεωρείται ως ένας συντελεστής παραγωγής, από τη στιγμή που αποτελεί ένα είδος γνώσης την οποία το άτομο δε γνωρίζει ότι την κατέχει από πριν. Είναι ένα είδος γνώσης που έχει το χαρακτήρα της *αποκάλυψης*. Πάνω στη βάση αυτή ο Kirzner εισάγει την έννοια του *καθαρού επιχειρηματία*, του ατόμου δηλαδή που δρα επιχειρηματικά, χωρίς να είναι αναγκαίο για αυτή τη δραστηριότητα να δαπανήσει οποιουσδήποτε πόρους.³¹

Το βασικό ερώτημα στο οποίο καλείται να δώσει απάντηση η αυστριακή θεωρία, είναι υπό ποια έννοια μπορούμε να θεωρήσουμε ότι η επιχειρηματική δραστηριότητα προάγει την αποτελεσματικότητα του οικονομικού συστήματος.³² Αν και τα δεδομένα του μέλλοντος είναι πράγματι άγνωστα εκ των προτέρων, η επιχειρηματική δράση δεν κάνει τίποτα άλλο από το να υποθέτει ότι στοχεύει στην όσο γίνεται πιο «ορθή» πρόβλεψη αυτών των δεδομένων. Επομένως, κάθε προσπάθεια του επιχειρηματία να ανακαλύψει λάθη στις σημερινές συνθήκες αγοράς, οδηγεί σε μια δράση η οποία είναι προσανατολισμένη προς το μέλλον και στοχεύει στην εξάλειψη αυτών των λαθών από τα μελλοντικά δεδομένα της αγοράς. Με τον τρόπο αυτό η επιχειρηματικότητα, η οποία προάγει πάντα όπως είπαμε το συντονισμό των ατομικών σχεδίων και τη σταθεροποίηση του συστήματος, προάγει ταυτόχρονα

³⁰ Ο Kirzner στο σημείο αυτό διαφοροποιείται από το Schumpeter όσον αφορά την έννοια του επιχειρηματία. Ο Schumpeter θεωρεί ότι ο επιχειρηματίας είναι αυτός που αποσταθεροποιεί το σύστημα μέσω των καινοτόμων πρωτοβουλιών του. Βλέπε επίσης Ιωαννίδης (1993, σελ. 100). Ο Kirzner υποστηρίζει ότι ο επιχειρηματίας του Schumpeter δρα ως να ταραξίζει την υπάρχουσα κατάσταση ισορροπίας. Η επιχειρηματική δραστηριότητα διασπά τη συνεχή κυκλική ροή. Ο επιχειρηματίας περιγράφεται σαν κάποιος που δημιουργεί νέες ευκαιρίες. Παρόλο δηλαδή, που κάθε επιχειρηματική καινοτομία καταλήγει σε μια νέα κατάσταση ισορροπίας, ο επιχειρηματίας παρουσιάζεται σα μια ανισορροποιοτική δύναμη. Για περισσότερα, βλέπε Kirzner (1973, σελ. 72-75), καθώς και αναλυτικότερα για την έννοια της επιχειρηματικότητας του Schumpeter, βλέπε στο Schumpeter (1911).

³¹ Kirzner (1973, σελ. 95).

³² Εφόσον θεωρούμε ότι η επιχειρηματική δραστηριότητα είναι πάντα προσανατολισμένη προς το μέλλον, αλλά δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε τα δεδομένα του μέλλοντος εκ των προτέρων.

και τη γενική αποτελεσματικότητα, εφόσον οδηγεί σε μια κατανομή των πόρων η οποία τείνει προς το άριστο, έστω και αν δεν το προσεγγίζει ποτέ. Η προσέγγιση αυτή της οικονομικής αποτελεσματικότητας στηρίζεται στη βάση των συγκεκριμένων συνθηκών και της συγκεκριμένης διανομής της γνώσης, με βάση την οποία οι επιχειρηματίες κινητοποιούνται.³³

Ανακεφαλαιώνοντας τα παραπάνω, παρατηρούμε ότι κατά τους αυστριακούς, η επιχειρηματικότητα δεν είναι συντελεστής παραγωγής, αλλά ούτε και η εκδήλωσή της προϋποθέτει την ιδιοκτησία τέτοιων συντελεστών. Το ερώτημα το οποίο λοιπόν προκύπτει είναι με ποιον τρόπο ένας επιχειρηματίας μπορεί να κατορθώσει να συγκεντρώσει τους παραγωγικούς συντελεστές οι οποίοι είναι απαραίτητοι για την υλοποίηση της ιδέας του.³⁴ Στο σημείο αυτό οι αυστριακοί κάνουν διάκριση ανάμεσα στους «καθαρούς» επιχειρηματίες που λειτουργούν επιχειρηματικά χωρίς να έχουν αναγκαστικά και πόρους, όπως αναφέραμε και παραπάνω, και στους «κεφαλαιούχους» οι οποίοι επενδύουν πάνω στα επιχειρηματικά σχέδια των πρώτων με στόχο την επίτευξη κέρδους. Επομένως, η επιχειρηματική δραστηριότητα έχει να κάνει με την ανακάλυψη μιας ευκαιρίας να αποκτήσει κανείς κάτι χωρίς να χρειάζεται να δώσει κανένα αντάλλαγμα, κάνοντας έτσι την αρχική ιδιοκτησία κεφαλαίου τελείως περιττή.³⁵ Ενώ λοιπόν, στην κατηγορία των «καθαρών» επιχειρηματιών μπορεί να ανήκει ο οποιοσδήποτε, εφόσον δεν απαιτείται η ιδιοκτησία παραγωγικών συντελεστών, η ιδιοκτησία συντελεστών αντίθετα συνεπάγεται την επιχειρηματική λειτουργία, εννοώντας ότι ο κεφαλαιούχος για τους αυστριακούς δρα πάντα επιχειρηματικά.³⁶ Καταλήγουμε λοιπόν στο συμπέρασμα ότι ο κεφαλαιούχος λειτουργεί πάντα επιχειρηματικά, από τη στιγμή που επιλέγει μια συγκεκριμένη κατεύθυνση δράσης η οποία του εξασφαλίζει, κατά τη γνώμη του, την καλύτερη δυνατή ευκαιρία για κέρδος.

Πρόκειται για μια ιδέα την οποία οι αυστριακοί εισάγουν από τον Mises. Όλοι οι κεφαλαιούχοι, όλα τα άτομα που δραστηριοποιούνται στο παρόν και αυτή τους η δραστηριότητα θα έχει συνέπειες στο μέλλον, δρουν επιχειρηματικά.³⁷ Το πέραςμα του χρόνου υπονοεί ταυτόχρονα την αβεβαιότητα και αναπόφευκτα την επιχειρηματικότητα. Ο επιχειρηματίας, είναι το άτομο που αντιμετωπίζει εγγενή

³³ Ιωαννίδης (1995, σελ.133).

³⁴ Η υλοποίηση της ιδέας του επιχειρηματία δεν είναι τίποτα άλλο από την εκμετάλλευση μιας ευκαιρίας κέρδους, για την οποία χρειάζεται να δαπανήσει κάποιους πόρους.

³⁵ Βλέπε Kirzner (1973, σελ.48).

³⁶ Αναλυτικότερα, βλέπε Ιωαννίδης (1995, σελ.135-136).

³⁷ Πιο αναλυτικά, βλέπε Vaughn (1998, σελ.83-91) και Mises (1949, σελ.254).

αβεβαιότητα σε κάθε του πράξη. Άρα, κάθε ανθρώπινη πράξη είναι συνυφασμένη με τη ροή του χρόνου και επομένως περιλαμβάνει μια έννοια κερδοσκοπίας.

Έχοντας αναλύσει τα σημαντικότερα σημεία της αυστριακής θεωρίας για την έννοια της επιχειρηματικότητας, γίνεται περισσότερο κατανοητός ο λόγος για τον οποίο επιλέχτηκε η συγκεκριμένη θεωρία για την ανάλυση και τη σύγκριση του βαθμού επιχειρηματικότητας, στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης από τη μια μεριά και στις αγγλοσαξονικές χώρες εκτός Ευρώπης από την άλλη. Εάν η επιχειρηματικότητα εξαρτάται από την αξιοποίηση ευκαιριών κέρδους και το κεντρικό στοιχείο είναι η εγρήγορση και η ύπαρξη κινήτρων, τότε είναι ζήτημα βαθμού και έντασης της επιχειρηματικότητας της κοινωνίας, ο οποίος διαφέρει από χώρα σε χώρα. Επομένως, μπορούμε έτσι να τις κατατάξουμε, με τη βοήθεια της αυστριακής θεωρίας η οποία και μας εξυπηρετεί εφόσον μας βοηθά να δούμε τον κοινωνικό περίγυρο της κάθε χώρας.

Παράλληλα, η αυστριακή θεωρία μας δίνει τη δυνατότητα μέσα από τη έννοια της ευκαιρίας κέρδους, να μιλήσουμε εκτενέστερα για τους κοινωνικούς και πολιτισμικούς παράγοντες που επηρεάζουν την απόφαση κάποιου ατόμου να γίνει επιχειρηματίας, ανάλογα με τους παράγοντες και τις συνθήκες που επικρατούν σε κάθε χώρα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ

ΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΚΑΙ ΣΤΙΣ ΑΓΓΛΟΣΑΞΟΝΙΚΕΣ ΧΩΡΕΣ. ΜΙΑ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΡΙΟΥ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ (GEM)

Σκοπός αυτού του κεφαλαίου, είναι η επεξεργασία των στοιχείων εκείνων που επηρεάζουν την εμφάνιση της επιχειρηματικότητας στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης από τη μια πλευρά και στις εκτός Ευρώπης αγγλοσαξονικές χώρες από την άλλη, βασιζόμενοι πάντα στη θεωρία των αυστριακών. Μας ενδιαφέρει να εντοπίσουμε κάποιους κοινωνικούς και πολιτισμικούς παράγοντες που ωθούν μια χώρα να εμφανίσει συνθήκες φιλικές προς την ανάπτυξη επιχειρηματικότητας, πάντα με βάση τα στοιχεία της έρευνας του 2004, που έχουμε στη διάθεσή μας από το GEM.

Πριν ξεκινήσουμε την ανάλυση και επεξεργασία των δεδομένων μας, είναι σκόπιμο να πούμε λίγα λόγια για τον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί το GEM και τους τρόπους με τους οποίους διεξάγει τις έρευνές του. Θα παρουσιάσουμε τον ορισμό που αυτό δίνει για την επιχειρηματικότητα, τον οποίο και υιοθετούμε, καθώς και τους λόγους για τους οποίους ενδιαφέρεται να μελετά το βαθμό επιχειρηματικότητας στις διάφορες χώρες, τους στόχους που έχει θέσει, όπως και τον τρόπο με τον οποίο έγινε η συγκεκριμένη ομαδοποίηση των παραπάνω χωρών.

Καθώς το κεφάλαιο αυτό αποτελεί το εμπειρικό κομμάτι της έρευνάς μας, θα προσπαθήσουμε με βάση τα στοιχεία του 2004 που έχει συλλέξει το GEM, να ερμηνεύσουμε την εμφάνιση του φαινομένου της επιχειρηματικότητας στις δυο ομάδες χωρών που μελετάμε, να προβούμε σε ορισμένες παρατηρήσεις, καθώς και να εξάγουμε ορισμένα συμπεράσματα σχετικά με τις ομοιότητες και τις διαφορές που παρουσιάζονται μεταξύ των δυο αυτών ομάδων χωρών. Στο σημείο αυτό, για την

επίτευξη των παραπάνω στόχων, θα χρησιμοποιήσουμε την περιγραφική στατιστική.³⁸

Στη συνέχεια, θα διατυπώσουμε μια σειρά υποθέσεων, με βάση πάντα την αυστριακή θεώρηση, σχετικά με κάποιους κοινωνικούς και πολιτισμικούς παράγοντες που επηρεάζουν την εμφάνιση επιχειρηματικής δραστηριότητας. Οι υποθέσεις μας αυτές θα αναλυθούν σύμφωνα με τις απαντήσεις σε κάποια ερωτήματα από τις επιμέρους εθνικές έρευνες του GEM. Ο έλεγχος των υποθέσεων μας και του κατά πόσο αυτές συνδέονται είτε αρνητικά είτε θετικά με το θέμα το οποίο εξετάζουμε, θα πραγματοποιηθεί με βάση τη δυαδική λογιστική παλινδρόμηση (binary logit model)³⁹ και με τη χρήση του SPSS 13 (Statistical Package for the Social Sciences).

Τελειώνοντας, μέσα από τον έλεγχο των υποθέσεων μας και των αποτελεσμάτων στα οποία θα οδηγηθούμε, θα προσπαθήσουμε να τα ερμηνεύσουμε και να καταλήξουμε σε κάποια συμπεράσματα, αναφορικά με το βαθμό εκδήλωσης επιχειρηματικότητας στις δυο ομάδες χωρών που μελετάμε.

Δ.1. Το Παγκόσμιο Παρατηρητήριο για την Επιχειρηματικότητα (GEM)

Το Παγκόσμιο Παρατηρητήριο για την Επιχειρηματικότητα (Global Entrepreneurship Monitor), αποτελεί αυτή τη στιγμή το μοναδικό ερευνητικό πρόγραμμα παγκοσμίως, το οποίο ασχολείται με τη μελέτη και έρευνα της επιχειρηματικότητας σε διαχρονική βάση και συγκρίνει μεταξύ τους διάφορες χώρες και περιοχές του κόσμου. Σ' αυτό στο οποίο στοχεύει το GEM, είναι να δημιουργήσει μια ετήσια αξιολόγηση των επιπέδων επιχειρηματικής δραστηριότητας σε ένα ευρύ σύνολο εξεταζόμενων χωρών και να γίνει μια απόπειρα να εντοπιστούν οι προσδιοριστικοί παράγοντες που δικαιολογούν τις διαφορές που εμφανίζονται στο βαθμό εκδήλωσης επιχειρηματικότητας. Αναλυτικότερα στόχος του GEM είναι:

- ✓ Να μετρήσει το επίπεδο επιχειρηματικότητας σε μια χώρα και να ερμηνεύσει τις διαφορές που εμφανίζονται ανάμεσα στις εξεταζόμενες χώρες

³⁸ Η περιγραφική στατιστική στοχεύει στη σύνοψη και την εμπεριστατωμένη περιγραφή αριθμητικών δεδομένων, με απώτερο σκοπό την απλούστερη παρουσίαση και την ευκολότερη κατανόησή τους. Περισσότερα για την περιγραφική στατιστική, βλέπε Γναρδέλλης (2003, σελ.29), καθώς και Παπαδημητρίου (1986, σελ.11).

³⁹ Για μια αναλυτικότερη προσέγγιση του συγκεκριμένου στατιστικού μοντέλου, βλέπε Φράγκος, (1998, σελ.495-502), ενώ για μια γενικότερη προσέγγιση και εφαρμογή, βλέπε Draper and Smith (1997) και Bates and Watts (1988).

- ✓ Να αποκαλύψει τους παράγοντες που οδηγούν σε ικανοποιητικά επίπεδα επιχειρηματικότητας
- ✓ Να προτείνει πολιτικές που να μπορούν να ενισχύσουν τα επίπεδα επιχειρηματικότητας σε μια χώρα.

Είναι φανερό, πως η ανάλυση του επιπέδου της επιχειρηματικότητας σε μια χώρα είναι μια αρκετά δύσκολη υπόθεση και αυτό για δυο κυρίως λόγους: α) Υπάρχουν πολλά επιμέρους χαρακτηριστικά της επιχειρηματικότητας, με αποτέλεσμα να απαιτείται για τη μελέτη του φαινομένου η συλλογή, επεξεργασία και ανάλυση ενός μεγάλου αριθμού ποσοτικών και ποιοτικών δεικτών και β) Ανάμεσα στις χώρες που μελετώνται υπάρχουν πολύ σημαντικές διαφορές, άρα η έρευνα έχει νόημα μόνο αν είναι σε θέση να συγκρίνει τις διαφορές των δεικτών ανάμεσα στις χώρες.⁴⁰

Στο σημείο αυτό, είναι χρήσιμο να αναφέρουμε λίγα λόγια για τη μεθοδολογία που ακολουθεί το ερευνητικό πρόγραμμα του GEM.⁴¹ Η έρευνα διεξάγεται από μία εθνική ομάδα σε κάθε χώρα σε συνεργασία με τους κεντρικούς συντονιστές του προγράμματος στο London Business School και το Babson College της Βοστώνης. Βασίζεται σε ένα κοινό για όλες τις ομάδες υπόδειγμα το οποίο ορίζει τις μεταβλητές (ποσοτικές και ποιοτικές), οι οποίες και θεωρείται πως επηρεάζουν το επίπεδο της επιχειρηματικότητας σε μια χώρα και με βάση τα οποία κάθε εθνική ομάδα πρέπει να συγκεντρώσει και να επεξεργαστεί τα αντίστοιχα δεδομένα. Η έρευνα πραγματοποιείται από το IOBE (Ιδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών), το οποίο και μας παραχώρησε τα στοιχεία που χρειαζόμασταν, χωρίς τη βοήθεια του οποίου δε θα ήταν εφικτή η παρούσα εργασία.

Τα δεδομένα της έρευνας συγκεντρώνονται από τρεις πηγές:

- Έρευνα πεδίου (τηλεφωνικές συνεντεύξεις) σε τουλάχιστον 2.000 ενήλικες μεταξύ 18 και 64 ετών, ανά χώρα.
- 36 ωριαίες συνεντεύξεις και συμπλήρωση ερωτηματολογίου από άτομα που ειδικεύονται σε ζητήματα σχετικά με διάφορες πλευρές του προβλήματος της επιχειρηματικότητας.
- Η εθνική ερευνητική ομάδα πρέπει να συγκεντρώσει στοιχεία για μια σειρά μακροοικονομικών κυρίως δεικτών για την αντίστοιχη οικονομία.

⁴⁰ Αναλυτικότερα, βλέπε Ιωαννίδης, Τσακανίκας (2006, σελ.130).

⁴¹ Βλέπε Ιωαννίδης (2004, σελ.3-4).

Για τις ανάγκες της συγκεκριμένης εργασίας, θα βασιστούμε στα δεδομένα που προέκυψαν από την έρευνα πληθυσμού που πραγματοποιήθηκε το 2004 (δηλαδή στα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν από την πρώτη από τις παραπάνω πηγές).

Δ.2. Οι βασικοί ορισμοί της επιχειρηματικότητας σύμφωνα με τη μεθοδολογία του GEM

Για να μπορέσουμε να προχωρήσουμε στη μέτρηση μιας έννοιας τόσο πολύπλοκης όσο αυτή της επιχειρηματικότητας, θα πρέπει να ξεκινήσουμε από έναν σαφή ορισμό της. Σύμφωνα λοιπόν με τη μεθοδολογία του GEM⁴², η επιχειρηματικότητα ορίζεται ως: *Κάθε προσπάθεια για δημιουργία μιας νέας επιχείρησης ή νέας δραστηριότητας, όπως το ελεύθερο επάγγελμα, η δημιουργία ενός νέου επιχειρηματικού οργανισμού ή η επέκταση ήδη υπάρχουσας επιχείρησης, που γίνεται από έναν ιδιώτη, από ομάδες ιδιωτών ή από επιχειρήσεις που ήδη λειτουργούν.*

Η μεθοδολογία της έρευνας του GEM εστιάζει πιο συγκεκριμένα σε δυο τύπους επιχειρηματικής δραστηριότητας.⁴³

A) Στους επίδοξους (nascent) επιχειρηματίες, που περιλαμβάνουν τα άτομα ηλικίας 18-64 ετών τα οποία είχαν ξεκινήσει κάποιες προκαταρκτικές ενέργειες στην κατεύθυνση έναρξης ενός νέου εγχειρήματος, στο οποίο θα είναι ιδιοκτήτες είτε του συνόλου, ή κάποιου μέρους του.

B) Στους νέους επιχειρηματίες (ηλικίας 18-64 ετών), που περιλαμβάνουν όσους/όσες είναι ιδιοκτήτες ή διευθυντές ενός νέου εγχειρήματος/δραστηριότητας για το οποίο έχουν ήδη πληρώσει μισθούς και έχουν καταγράψει έναν κύκλο εργασιών για τουλάχιστον τρεις, αλλά όχι περισσότερους από 42 μήνες.

Έτσι τα επιχειρηματικά εγχειρήματα μπορούν να χωριστούν σε αυτά που βρίσκονται στη φάση της δημιουργίας (start-ups) και αποτελούν ενέργειες των επίδοξων επιχειρηματιών και τις νέες επιχειρήσεις (new firms) που έχουν ήδη ξεκινήσει να λειτουργούν εδώ και 3,5 χρόνια (τη στιγμή της έρευνας).

Ο Δείκτης Επιχειρηματικότητας Αρχικών Σταδίων (Early Stage Entrepreneurial Activity), καταγράφει τον αριθμό των επιχειρηματιών που εμπίπτουν σε μία ή και στις δύο παραπάνω κατηγορίες.

⁴² Βλέπε Ιωαννίδης, Πολίτης, Τσακανίκας (2005, σελ.105).

⁴³ Ο.π, σελ.1,105. Επίσης, περισσότερα για το εννοιολογικό μοντέλο του GEM, γίνεται λόγος στο Ιωαννίδης, Τσακανίκας (2006, σελ.133-134).

Δ.3. Σύγκριση μεταξύ των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των αγγλοσαξονικών χωρών όσον αφορά την εκδήλωση επιχειρηματικής δραστηριότητας

Στο μέρος αυτό της εργασίας, θα επιχειρήσουμε να συγκρίνουμε τις δυο ομάδες χωρών μεταξύ τους, σχετικά με το βαθμό εκδήλωσης επιχειρηματικής δραστηριότητας χρησιμοποιώντας, όπως αναφέραμε και παραπάνω, την περιγραφική στατιστική. Η επιλογή των χωρών έγινε, όπως προείπαμε και στο υποκεφάλαιο Α.4., με βάση το γεγονός ότι οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης παρουσιάζουν έλλειμμα όσον αφορά στην εκδήλωση επιχειρηματικής λειτουργίας, σε σχέση με τις μη Ευρωπαϊκές αγγλοσαξονικές χώρες. Σκοπός μας είναι, με βάση τα στοιχεία της έρευνας του GEM του 2004, να προσπαθήσουμε να προσδιορίσουμε το βαθμό στον οποίο συγκεκριμένοι κοινωνικοί και πολιτισμικοί παράγοντες επηρεάζουν το επίπεδο εκδήλωσης επιχειρηματικότητας στις δυο ομάδες χωρών.

Από το σύνολο των ατόμων που έχουν συμμετάσχει στην έρευνα του GEM του 2004, έχουμε κρατήσει εκείνα τα οποία έχουν απαντήσει θετικά στις ερωτήσεις που αναφέρονται στις συγκεκριμένες κοινωνικές και πολιτισμικές μεταβλητές, τις οποίες θεωρούμε ως υπεύθυνες για την ύπαρξη επιχειρηματικής δραστηριότητας στις δυο ομάδες χωρών που μελετάμε.⁴⁴

Στους δύο Πίνακες που ακολουθούν, παρουσιάζονται περιγραφικά οι επτά κοινωνικοπολιτισμικοί παράγοντες, οι οποίοι επηρεάζουν το βαθμό εκδήλωσης της επιχειρηματικής λειτουργίας στις αγγλοσαξονικές χώρες εκτός Ευρώπης (Πίνακας 1) και στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Πίνακας 2). Οι τέσσερις πρώτες μεταβλητές αναφέρονται στην κοινωνία και αποτελούν τους κοινωνικούς παράγοντες, ενώ οι υπόλοιπες τρεις αναφέρονται στο πολιτισμικό περιβάλλον και αποτελούν τους πολιτισμικούς παράγοντες. Οι παράγοντες οι οποίοι έχουμε διακρίνει είναι οι εξής: α) *Η ύπαρξη επιχειρηματικών ευκαιριών μέσα στους επόμενους 6 μήνες*. Μας ενδιαφέρει δηλαδή να εντοπίσουμε αν ο ερωτώμενος θεωρεί ότι θα υπάρξουν επιχειρηματικές ευκαιρίες στους επόμενους 6 μήνες, β) *Η ικανότητα του να αρχίσει κάποιος μια επιχείρηση*. Μας ενδιαφέρει αν ο ερωτώμενος πιστεύει ότι έχει τις ικανότητες ώστε να ξεκινήσει μια νέα επιχείρηση, γ) *Ο φόβος της αποτυχίας*. Μας ενδιαφέρει να δούμε το κατά πόσο ο ερωτώμενος αποθαρρύνεται να εκδηλώσει επιχειρηματική δραστηριότητα εξαιτίας του φόβου της αποτυχίας, δ) *Η ύπαρξη ίδιου βιοτικού*

⁴⁴ Το ερωτηματολόγιο μας παρασχέθηκε από το IOBE.

επιπέδου. Μας ενδιαφέρει να δούμε αν ο ερωτώμενος πιστεύει ότι η νοοτροπία που επικρατεί στη χώρα του θεωρεί ότι πρέπει να υπάρχει το ίδιο βιοτικό επίπεδο για όλους τους πολίτες, ε) Η επιχειρηματική δραστηριότητα ως επιθυμητή επιλογή σταδιοδρομίας. Μας ενδιαφέρει να εντοπίσουμε το εάν ο ερωτώμενος πιστεύει ότι η επιχειρηματική δραστηριότητα κρίνεται από την κοινωνία ως μια καλή επιλογή σταδιοδρομίας, στ) Η κοινωνική καταξίωση και ο σεβασμός σε μια επιτυχή επιχειρηματική δραστηριότητα. Μας ενδιαφέρει να δούμε αν ο ερωτώμενος θεωρεί ότι στη χώρα του υπάρχει σεβασμός και καταξίωση προς επιτυχημένες επιχειρηματικές δραστηριότητες και τέλος ζ) Η προβολή επιτυχημένων επιχειρήσεων στα μέσα ενημέρωσης. Μας ενδιαφέρει δηλαδή εδώ το εάν ο ερωτώμενος πιστεύει ότι στη χώρα του τα μέσα ενημέρωσης προβάλλουν την επιχειρηματικότητα.

Την εξαρτημένη μεταβλητή αποτελεί ο Δείκτης Επιχειρηματικότητας Αρχικών Σταδίων, ο οποίος ισούται με το πηλίκο του αθροίσματος του αριθμού των επίδοξων και νέων επιχειρηματιών προς το σύνολο του δείγματος του GEM.

Πίνακας 1

Περιγραφικά στατιστικά για την εκδήλωση επιχειρηματικής δραστηριότητας και τις μεταβλητές που την επηρεάζουν στις μη Ευρωπαϊκές αγγλοσαξονικές χώρες									
Εξαρτημένη μεταβλητή		Ανεξάρτητες μεταβλητές							
	Δείκτης Επιχειρηματικότητας Αρχικών Σταδίων	Ύπαρξη επιχειρηματικών ευκαιριών στους επόμενους 6 μήνες	Ικανότητα να αρχίσει μια επιχείρηση	Ο φόβος της αποτυχίας	Ύπαρξη ιδίου βιοτικού επιπέδου	Επιχειρηματική δραστηριότητα ως επιθυμητή επιλογή σταδιοδρομίας	Κοινωνική καταξίωση και σεβασμός σε μια επιτυχή επιχειρηματική δραστηριότητα	Προβολή επιτυχημένων στα μέσα ενημέρωσης	
Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής	11,33%	34,9%	57,8%	20,0%	50,7%	59,6%	64,5%	62,7%	
Αυστραλία	13,38%	52,1%	56,4%	33,9%	71,0%	53,1%	71,7%	60,5%	
Νέα Ζηλανδία	14,67%	56,7%	68,3%	25,6%	76,7%	60,3%	65,9%	78,5%	
Καναδάς	8,85%	45,3%	55,6%	26,9%	79,1%	73,7%	77,6%	79,7%	
Μέσος Όρος	12,06%	47,3%	59,5%	20,5%	69,4%	61,7%	69,9%	70,4%	

Πηγή: GEM 2004, IOBE, ίδια επεξεργασία

Πίνακας 2									
Περιγραφικά στατιστικά για την εκδήλωση επιχειρηματικής δραστηριότητας και τις μεταβλητές που την επηρεάζουν στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης									
Εξαρτημένη μεταβλητή		Ανεξάρτητες μεταβλητές							
Δείκτης Επιχειρηματικότητας Αρχικών Σταδίων	Υπαρξη επιχειρηματικών ευκαιριών στους επόμενους 6 μήνες	Ικανότητα να αρχίσεις μια επιχείρηση	Ο φόβος της αποτυχίας	Υπαρξη ιδίου βιοτικού επιπέδου	Επιχειρηματική δραστηριότητα ως επιθυμητή επιλογή σταδιοδρομίας	Κοινωνική καταξίωση και σεβασμός σε μια επιτυχή επιχειρηματική δραστηριότητα	Προβολή επιτυχημένων επιχειρήσεων στα μέσα ενημέρωσης		
Ελλάδα	5,8%	33,6%	57,1%	52,4%	70,8%	67,9%	72,7%	42,6%	
Ολλανδία	5,1%	37,1%	39,9%	30,3%	58,7%	80,6%	68,7%	59,0%	
Βέλγιο	3,5%	39,2%	44,4%	30,0%	59,6%	71,8%	68,7%	40,1%	
Γαλλία	6,0%	23,5%	32,9%	47,8%	58,0%	60,9%	69,4%	40,3%	
Ισπανία	5,2%	37,8%	45,2%	47,5%	55,4%	70,0%	57,6%	36,9%	
Ουγγαρία	4,3%	19,3%	28,1%	24,2%	52,0%	55,4%	57,9%	34,5%	
Ιταλία	4,3%	25,7%	31,6%	41,0%	63,2%	76,2%	66,4%	53,8%	
Ηνωμένο Βασίλειο	6,3%	36,1%	49,4%	33,3%	75,9%	53,3%	72,8%	57,8%	
Δανία	5,3%	51,0%	44,7%	26,5%	59,8%	49,5%	72,8%	53,0%	
Σουηδία	3,7%	39,5%	41,4%	35,0%	66,1%	54,5%	62,5%	54,6%	
Πολωνία	8,8%	37,7%	57,6%	42,5%	71,7%	64,7%	58,6%	36,6%	
Γερμανία	5,1%	17,9%	46,3%	40,4%	54,7%	49,6%	70,3%	51,8%	
Πορτογαλία	4,0%	23,9%	50,0%	40,3%	71,4%	65,9%	62,1%	35,0%	
Ιρλανδία	7,7%	43,8%	47,5%	35,6%	80,8%	65,1%	84,6%	76,6%	
Φινλανδία	4,4%	39,7%	39,2%	37,7%	62,7%	40,8%	85,5%	73,1%	
Σλοβενία	2,6%	37,2%	44,5%	32,0%	83,3%	60,2%	77,2%	61,8%	
Μέσος Όρος	5,1%	33,9%	43,7%	37,3%	65,3%	61,7%	69,2%	50,5%	

Πηγή: GEM 2004, IOBE, ίδια επεξεργασία

Μελετώντας λοιπόν τους παραπάνω Πίνακες, μπορούμε αρχικά να αναφερθούμε στα κοινά σημεία τα οποία απορρέουν από τη μεταξύ τους σύγκριση και τα οποία είναι:

- i. Η επιχειρηματική δραστηριότητα ως επιθυμητή επιλογή σταδιοδρομίας. Τόσο για τις αγγλοσαξονικές χώρες όσο και για τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, παρατηρείται το ίδιο ποσοστό: 61,7% ατόμων τα οποία απάντησαν θετικά στο σχετικό ερώτημα.
- ii. Η κοινωνική καταξίωση και ο σεβασμός σε μια επιτυχή επιχειρηματική δραστηριότητα. Για τις αγγλοσαξονικές χώρες ένα ποσοστό 69,9% απαντά θετικά στο συγκεκριμένο ζήτημα, έναντι ποσοστού 69,2% στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
- iii. Η ύπαρξη ίδιου βιοτικού επιπέδου. Για τις αγγλοσαξονικές χώρες το ποσοστό είναι 69,4% έναντι 65,3% για τις ευρωπαϊκές χώρες.

Ίσως πιο σημαντικό όμως ζήτημα είναι τα σημεία στα οποία παρατηρούνται σημαντικές διαφορές. Από τους δυο Πίνακες προκύπτουν τα εξής:

- i. Παρατηρείται διαφορά 13 ποσοστιαίων μονάδων μεταξύ των αγγλοσαξονικών και των ευρωπαϊκών χωρών σχετικά με τον παράγοντα της ύπαρξης επιχειρηματικών ευκαιριών στους επόμενους 6 μήνες. (47,3% στις αγγλοσαξονικές χώρες έναντι 33,9% στις Ευρωπαϊκές).
- ii. Σημαντική διαφορά 16 ποσοστιαίων μονάδων παρατηρείται και στον παράγοντα της ικανότητας του να αρχίσει κανείς μια νέα επιχείρηση. (59,5% στις αγγλοσαξονικές χώρες, έναντι 43,7% στις Ευρωπαϊκές).
- iii. Ύψους 17 ποσοστιαίων μονάδων είναι η διαφορά στον παράγοντα του φόβου της αποτυχίας, ο οποίος παρουσιάζεται αυξημένος στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης με ποσοστό 37,3%, ενώ στις αγγλοσαξονικές χώρες το αντίστοιχο ποσοστό είναι 20,5%.
- iv. Σημαντική διαφορά 20 ποσοστιαίων μονάδων παρατηρείται τέλος στον παράγοντα της προβολής επιτυχημένων επιχειρήσεων στα μέσα ενημέρωσης, ο οποίος εμφανίζεται πολύ αυξημένος στις αγγλοσαξονικές χώρες με ποσοστό 70,4%, έναντι 50,5% στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Με βάση τα παραπάνω, μπορούμε να καταλήξουμε σε κάποια συμπεράσματα σχετικά με τους παράγοντες εκείνους οι οποίοι φαίνεται να επηρεάζουν περισσότερο την εκδήλωση επιχειρηματικής λειτουργίας στις δυο ομάδες χωρών που μελετάμε.

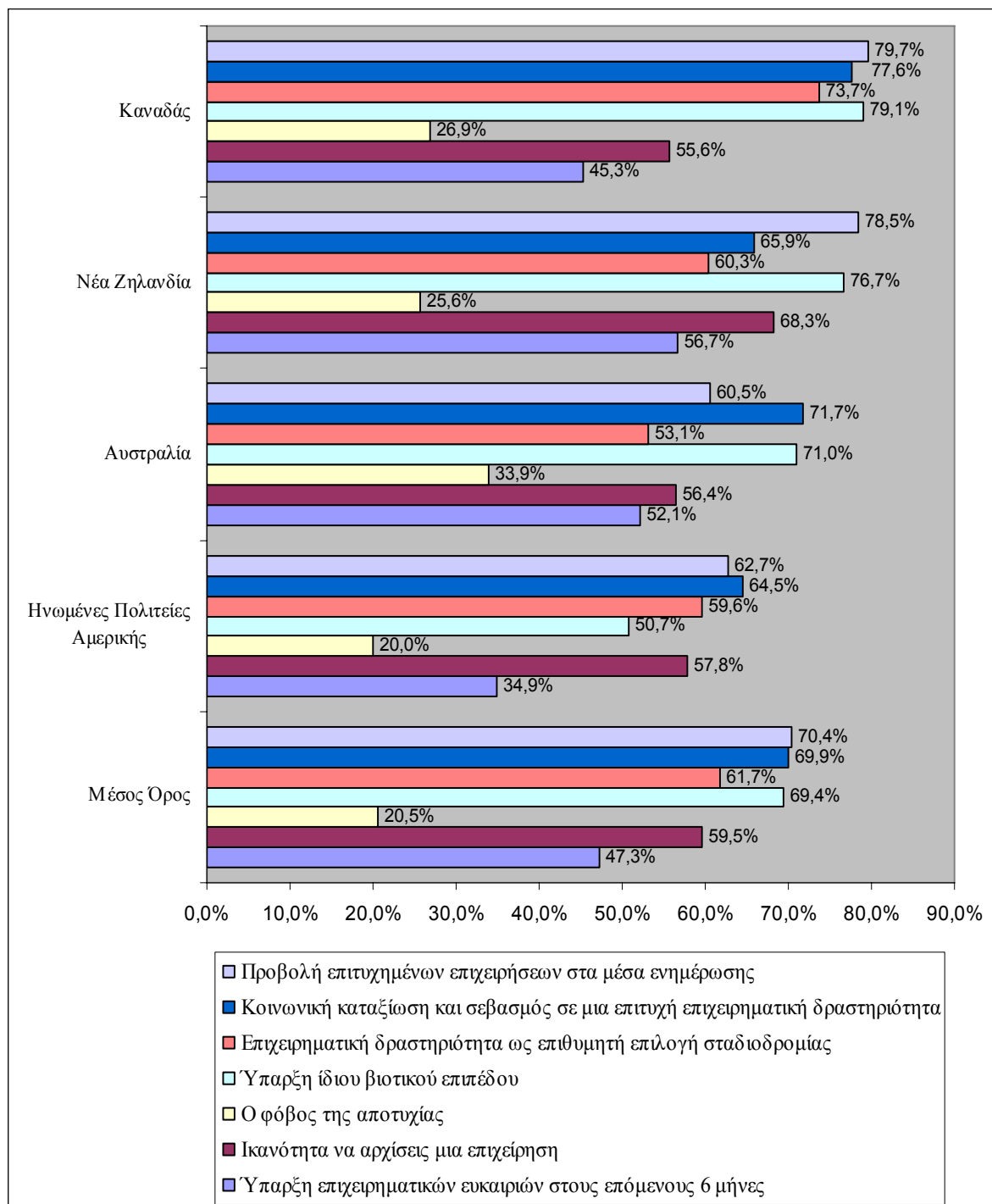
Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι επιβεβαιώνεται από τα στοιχεία, το έλλειμμα που παρουσιάζουν οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσον αφορά το βαθμό εκδήλωσης επιχειρηματικότητας σε σχέση με τις αγγλοσαξονικές μη Ευρωπαϊκές χώρες. Από τους Πίνακες 1 και 2, γίνεται φανερό η υπεροχή που παρουσιάζουν οι αγγλοσαξονικές χώρες, με το δείκτη της επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων να φτάνει το ποσοστό του 12,06%, έναντι του 5,1% που παρουσιάζουν οι ευρωπαϊκές, στην εκδήλωση επιχειρηματικής δραστηριότητας.

Γενικά, από την εξέταση των δυο Πινάκων, γίνεται φανερό ότι οι χώρες των Η.Π.Α, της Αυστραλίας, της Ν.Ζηλανδίας και του Καναδά, παρουσιάζουν μεγαλύτερα ποσοστά ανάπτυξης επιχειρηματικής δραστηριότητας και ως προς τους παράγοντες που υποθέσαμε ότι επηρεάζουν την επιχειρηματικότητα. Συγκεκριμένα, σ' αυτές τις χώρες, παρατηρούμε ότι είναι υψηλό το ποσοστό των εκτιμήσεων ότι θα υπάρξουν επιχειρηματικές ευκαιρίες στους επόμενους 6 μήνες, ότι υπάρχουν οι ικανότητες έναρξης μιας νέας επιχείρησης και ότι προβάλλονται σε ικανοποιητικό βαθμό επιτυχημένες επιχειρήσεις στα μέσα ενημέρωσης της χώρας, ώστε να παρακινήσουν και άλλους να συμπεριφερθούν επιχειρηματικά. Από την άλλη πλευρά, είναι σημαντικό το γεγονός, ότι ο φόβος της αποτυχίας δε λειτουργεί αποθαρρυντικά, στο βαθμό που λειτουργεί στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

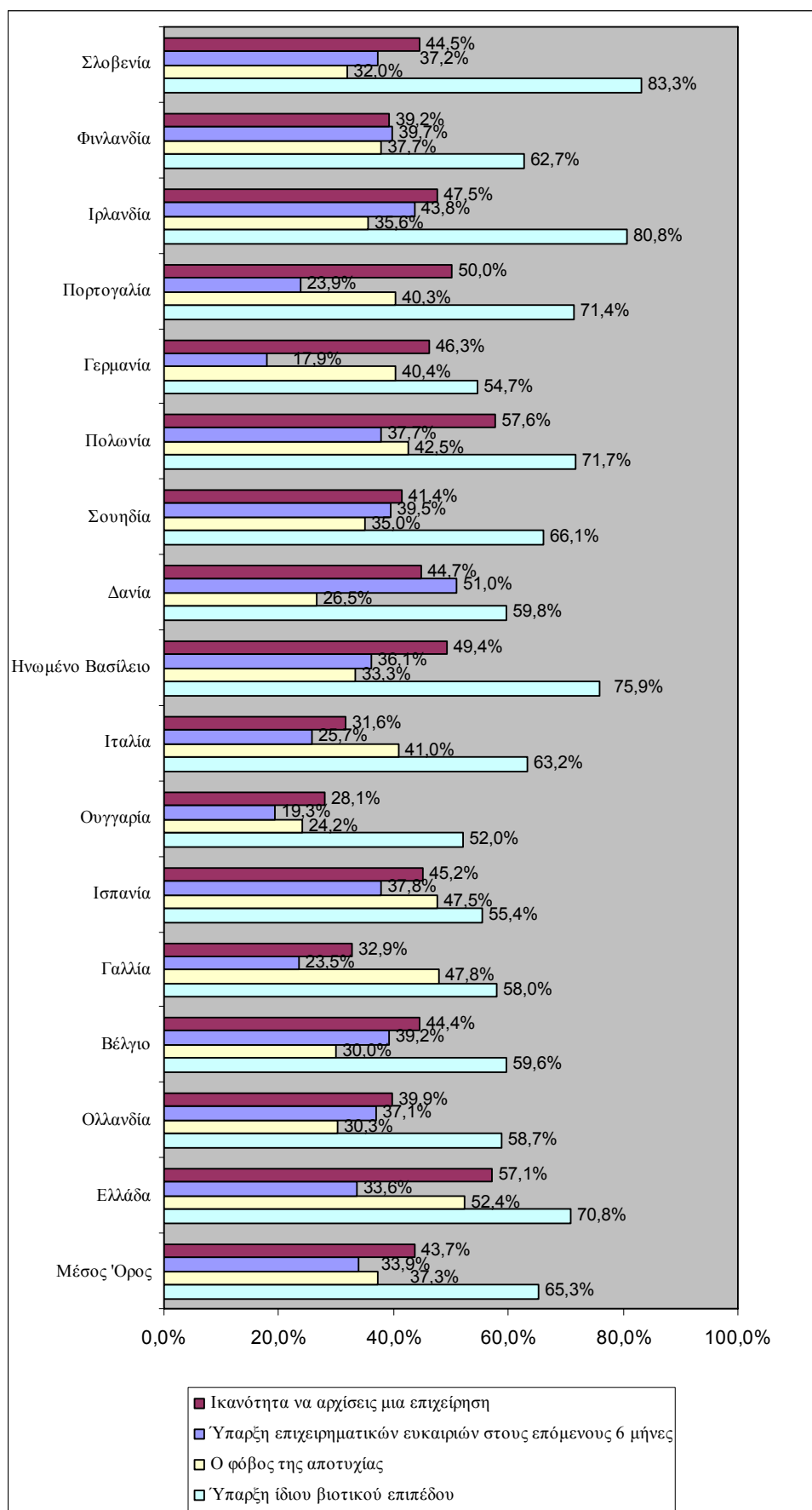
Επομένως, ενισχύεται το συμπέρασμα στο οποίο αναφερθήκαμε και στην αρχή της εργασίας μας, πως η Ευρώπη είναι αναγκαίο να αυξήσει την επιχειρηματικότητά της, προκειμένου να μπορέσει να ανταγωνιστεί τέτοιου είδους οικονομίες, όπως είναι οι αγγλοσαξονικές. Βλέπουμε δηλαδή, πως ο πληθυσμός στις αγγλοσαξονικές χώρες παρουσιάζεται πιο τολμηρός ώστε να εκδηλώσει μια νέα επιχειρηματική δραστηριότητα, χωρίς να φοβάται την ενδεχόμενη αποτυχία και επίσης εμφανίζεται περισσότερο σίγουρος για τις επιχειρηματικές του ικανότητες. Δεν πρέπει να παραβλεφτεί βέβαια ότι όλα αυτά επηρεάζονται και από το κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο της κάθε χώρας, μέσα στο οποίο εκδηλώνεται η επιχειρηματική λειτουργία.

Στα παρακάτω Διαγράμματα απεικονίζονται και γραφικά τα ποσοστά εκδήλωσης της επιχειρηματικής δραστηριότητας σε σχέση με τους επτά κοινωνικούς και πολιτισμικούς παράγοντες ανάμεσα στις δύο υπό εξέταση ομάδες χωρών.

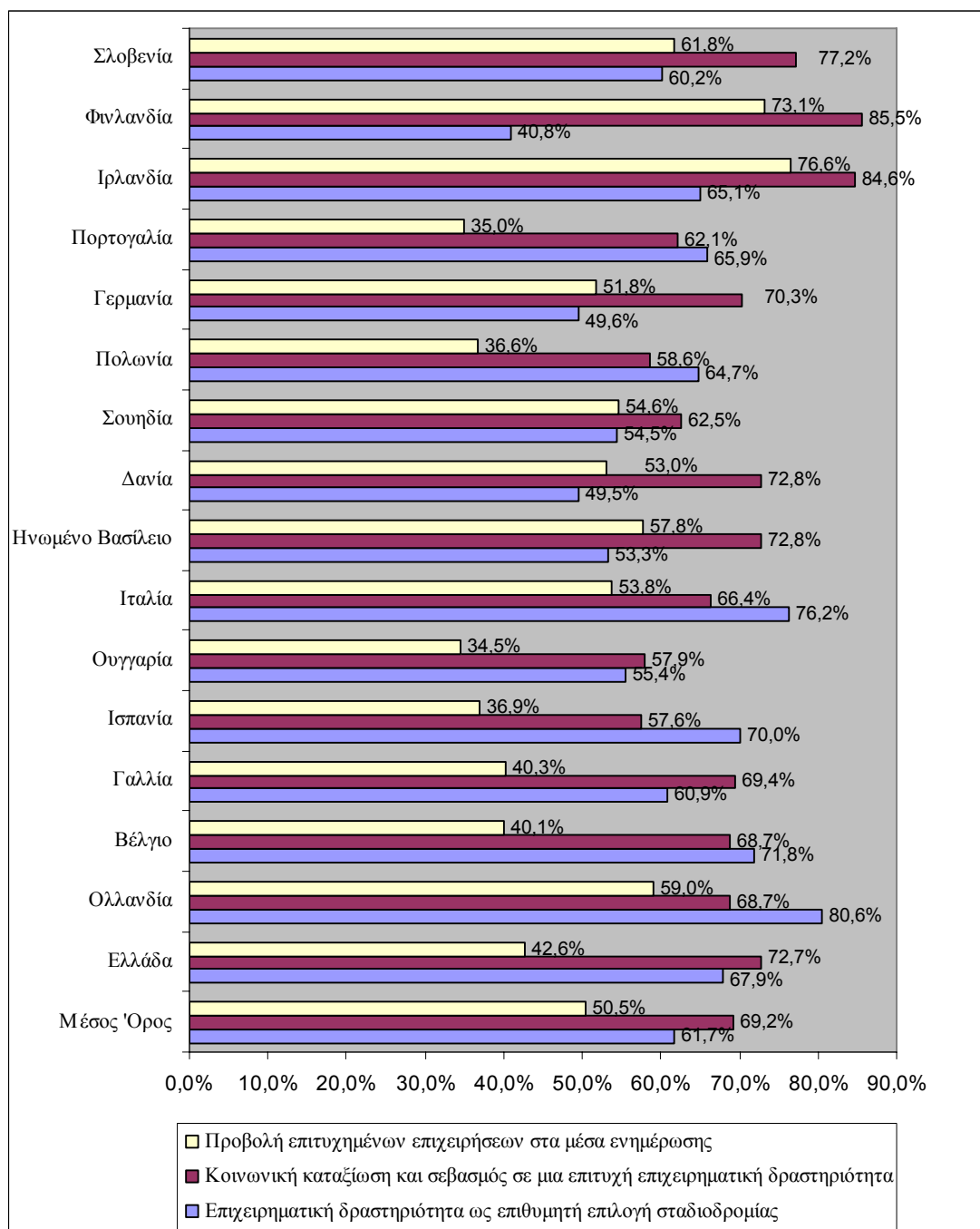
Διάγραμμα 1

Διάγραμμα 2

Διάγραμμα 3

Δ.4. i) Ανάπτυξη υποθέσεων με βάση την αυστριακή θεωρία για τους κοινωνικούς και πολιτισμικούς παράγοντες που επηρεάζουν την εκδήλωση επιχειρηματικότητας στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και στις αγγλοσαξονικές χώρες

Στο παρόν κεφάλαιο θα αναπτύξουμε επτά υποθέσεις αναφορικά με τους παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν την εμφάνιση επιχειρηματικής δράσης στις δυο ομάδες χωρών που μελετάμε. Η ανάπτυξη των υποθέσεων μας γίνεται με βάση τις απαντήσεις σε κάποια από τα ερωτήματα των επιμέρους εθνικών ερευνών του GEM. Επικεντρωνόμαστε δηλαδή εδώ στις απαντήσεις που προέκυψαν από την έρευνα πληθυσμού του 2004, για κάποια κοινωνικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά των επιμέρους χωρών. Τα χαρακτηριστικά αυτά, θα συσχετιστούν με τα επίπεδα επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων που καταγράφηκαν στην έρευνα. Στη συνέχεια, θα προσπαθήσουμε να εντοπίσουμε τους πιθανούς λόγους για τους οποίους υπάρχουν διαφορές ανάμεσα στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και στις αγγλοσαξονικές χώρες εκτός Ευρώπης.

Το θεωρητικό πλαίσιο πάνω στο οποίο βασιζόμαστε για την ανάπτυξη των υποθέσεων, είναι η αυστριακή θεωρία, την οποία και έχουμε αναλύσει διεξοδικά στο προηγούμενο κεφάλαιο. Οι υποθέσεις λοιπόν είναι οι εξής:

1. Ύπαρξη επιχειρηματικών ευκαιριών στους επόμενους 6 μήνες: Ένα από τα βασικότερα στοιχεία πάνω στα οποία βασίζεται η θεωρία των αυστριακών, είναι η αντίληψη της ύπαρξης επιχειρηματικών ευκαιριών για την αποκόμιση κέρδους. Έχουμε αναλύσει διεξοδικά⁴⁵, πως ο βασικός λόγος της ύπαρξης ευκαιριών προκύπτει από τη γενικευμένη άγνοια που επικρατεί στην αγορά, δίνοντας το πλεονέκτημα για κέρδος σε αυτούς που βρίσκονται σε εγρήγορση. Όσο υπάρχουν ευκαιρίες για κέρδος στην αγορά, πάντα θα υπάρχει και κάποιος που θα προσπαθήσει με διάφορους τρόπους να τις εκμεταλλευτεί, δρώντας έτσι επιχειρηματικά. Αυτό το οποίο πρέπει να προσέξουμε, είναι ότι η εκμετάλλευση μιας ευκαιρίας από ένα επιχειρηματία έχει άμεση σχέση με το επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης κάθε χώρας στη συγκεκριμένη χρονική στιγμή (έχει σημασία δηλαδή αν η οικονομία της χώρας βρίσκεται σε άνοδο, ή παρουσιάζει κάμψη). Είναι αξιοσημείωτο,⁴⁶ πως ακόμα και χώρες με υψηλό δείκτη επιχειρηματικής δραστηριότητας όπως οι Η.Π.Α, δεν

⁴⁵ Στην παρούσα εργασία, Κεφάλαιο Γ, σελ.22-23.

⁴⁶ Σύμφωνα με τα στοιχεία που παρατίθενται στο Ιωαννίδης, Πολίτης, Τσακανίκας (2005, σελ. 78-79).

εμφανίζουν μεγάλα ποσοστά στην πεποίθηση ότι θα υπάρξουν καλές επιχειρηματικές ευκαιρίες και μάλιστα εμφανίζουν οριακά υψηλότερη απόδοση σε αυτήν τη μεταβλητή σε σχέση με την Ελλάδα. Οι περισσότερες άλλωστε ευρωπαϊκές χώρες, τοποθετούνται στο μέσο της κλίμακας, με μόνη εξαίρεση τη Γαλλία και τη Γερμανία, όπου τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο είχαν περιορισμένους οικονομικούς ρυθμούς ανάπτυξης. Από τη στιγμή λοιπόν που υπάρχει ένα κλίμα θετικό προς τις προσδοκίες σχετικά με την πορεία της οικονομίας σε μια χώρα, μπορούμε να υποθέσουμε ότι θα υπάρξουν κάποιες ευκαιρίες για κέρδος τις οποίες κάποιος επιχειρηματίας θα αντιληφθεί και θα προσπαθήσει να επωφεληθεί από αυτές. Θα πρέπει πάντως να τονίσουμε πως ο συγκεκριμένος παράγοντας δεν είναι αμιγώς πολιτιστικός ή κοινωνικός. Μπορεί να αποτελεί έναν παράγοντα εγρήγορσης, αλλά μπορεί να μην είναι υποκειμενικός, εφόσον πρέπει οι οικονομίες να βρίσκονται στην ίδια φάση του οικονομικού κύκλου προκειμένου να τις συγκρίνουμε. Συμπερασματικά:

Υπόθεση 1: Υποστηρίζουμε ότι υπάρχει μια θετική σχέση ανάμεσα στην πεποίθηση της ύπαρξης ευνοϊκών συνθηκών για την εμφάνιση ευκαιριών κέρδους μέσα στους επόμενους 6 μήνες και στην εμφάνιση επιχειρηματικής δραστηριότητας σε μια χώρα.

2. Ικανότητα να αρχίσεις μια επιχείρηση: Όταν ένα άτομο αποφασίσει να δράσει επιχειρηματικά, σημαίνει ότι έχει αντιληφθεί, σύμφωνα με τους αυστριακούς, μια ευκαιρία κέρδους την οποία πιστεύει ότι έχει την ικανότητα και τη δυνατότητα να την αξιοποιήσει ώστε να του αποφέρει κέρδος. Έχουμε τονίσει και προηγουμένως, ότι κίνητρο για να συμπεριφερθεί κάποιος επιχειρηματικά είναι το ενδεχόμενο κερδοφορίας. Όπως έχουμε αναφέρει, σύμφωνα με το θεωρητικό σχήμα του Kirzner, η αντίληψη ευκαιριών κέρδους, δηλαδή η επιχειρηματικότητα, εξαρτάται άμεσα από τη δυνατότητα εκμετάλλευσής τους. Επιχειρηματίας νοείται κατά τους αυστριακούς, αυτός που αντιλαμβάνεται την ευκαιρία να αποκομίσει κέρδος και ταυτόχρονα προχωράει και στην αξιοποίησή της. Για να πάρει κάποιος την απόφαση να ξεκινήσει μια νέα επιχείρηση, σημαίνει ότι το συγκεκριμένο άτομο έχει μεγάλη εμπιστοσύνη στις δυνατότητες του, έχει μεγάλη αυτοπεποίθηση και πιστεύει ότι διαθέτει τις απαραίτητες γνώσεις, ικανότητες και εμπειρίες που του χρειάζονται προκειμένου να

προχωρήσει στο εγχείρημα αυτό.⁴⁷ Συγκεκριμένα:

Υπόθεση 2: Υπάρχει θετική συσχέτιση ανάμεσα στην εμπιστοσύνη στις ικανότητες για άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας που το άτομο πιστεύει ότι έχει και στο επίπεδο επιχειρηματικότητας που εκδηλώνεται σε μια χώρα.

3. Ο φόβος της αποτυχίας: Σύμφωνα με τον F.Knight,⁴⁸ η επιβράβευση για την ανάληψη ρίσκου από την πλευρά του επιχειρηματία, είναι η αποκόμιση κέρδους. Στο ίδιο πλαίσιο με τον Knight, κινείται και η θεωρία των αυστριακών, υποστηρίζοντας ότι το ρίσκο είναι αναπόσπαστο κομμάτι της επιχειρηματικής δραστηριότητας. Η τάση ενός ατόμου να αποφεύγει το ρίσκο που ενέχει μια δραστηριότητα, ουσιαστικά επιδρά αρνητικά στην επιδίωξη αυτού του ατόμου να εμφανίσει κάποιο είδος επιχειρηματικής λειτουργίας. Ο φόβος δηλαδή ότι μπορεί να αποτύχει σε αυτό του το εγχείρημα, οδηγεί αποτρεπτικά, ώστε να μην μπει καθόλου στη διαδικασία να το προσπαθήσει. Ένας παραπάνω λόγος για τον οποίο ο φόβος αποτελεί έναν αποτρεπτικό παράγοντα επιχειρηματικότητας, είναι ίσως ο κοινωνικός στιγματισμός που μπορεί να αποφέρει στο άτομο μια αποτυχία. Σχετικά με τις χώρες τις οποίες μελετάμε, υποθέτουμε ότι ο φόβος της αποτυχίας θα είναι περισσότερο έντονος στις χώρες της Ευρώπης, όπου υπάρχει γενικά μεγαλύτερος δισταγμός στην έναρξη νέων επιχειρηματικών εγχειρημάτων. Αυτό γιατί, η ύπαρξη μιας δεύτερης ευκαιρίας, κατεξοχήν πολιτισμικός παράγοντας, σε μια επιχειρηματική προσπάθεια που δεν πήγε καλά, δεν είναι και τόσο συνυφασμένη με την κουλτούρα της Ευρώπης, εφόσον δημιουργεί στο πρόσωπο του επιχειρηματία κλίμα μη εμπιστοσύνης και αναξιοπιστίας. Αντίθετα, στις αγγλοσαξονικές χώρες, η δεύτερη ευκαιρία επικροτείται από το κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον, εφόσον πλέον θεωρούν ότι ο επιχειρηματίας έχει μεγαλύτερη εμπειρία από πριν και άρα πολύ περισσότερες πιθανότητες να επιτύχει η επιχειρηματική του προσπάθεια. Δηλαδή:

Υπόθεση 3: Υπάρχει μια αρνητική συσχέτιση ανάμεσα στο φόβο της αποτυχίας και στο επίπεδο της επιχειρηματικής δραστηριότητας σε μια χώρα.

⁴⁷ Αξίζει να αναφέρουμε, πως από τις χώρες της Ευρώπης η Ελλάδα, σύμφωνα με τις έρευνες του GEM, κατατάσσεται στην πρώτη θέση, εμφανίζοντας υψηλά επίπεδα αυτοπεποίθησης. Το αξιοσημείωτο όμως είναι, ότι η Ελλάδα τελικά δεν εμφανίζει υψηλά επίπεδα νέας επιχειρηματικής δραστηριότητας όπως θα περίμενε κανείς. Λεπτομερέστερα τα αποτελέσματα της έρευνας του GEM, βλέπε, Ιωαννίδης,, Πολίτης, Τσακανίκας (2005, σελ.79-80).

⁴⁸ Αναλυτικά για την έννοια του ρίσκου και της αβεβαιότητας του Knight, βλέπε Putterman and Kroszner (1996, σελ. 60-65).

4. Ύπαρξη ίδιου βιοτικού επιπέδου: Σύμφωνα με τη θεωρία των αυστριακών, για να εκμεταλλευτεί κάποιος μια ευκαιρία κέρδους πρέπει να διακατέχεται από την ικανότητα της εγρήγορσης, η οποία τον οδηγεί να αντιληφθεί τη συγκεκριμένη ευκαιρία πριν από οποιονδήποτε άλλον. Άρα, η επιχειρηματική δράση τείνει να αυξάνει την ανισότητα των εισοδημάτων. Επομένως, σε μια κοινωνία όπου ο πληθυσμός της δίνει σημασία στην ύπαρξη ίδιου βιοτικού επιπέδου, θα είναι λιγότερες οι εκδηλώσεις επιχειρηματικής συμπεριφοράς. Πρόκειται δηλαδή για μια πεποίθηση η οποία αποτυπώνει την ισχύ μιας κουλτούρας η οποία δίνει αξία στην εξίσωση εισοδήματος και πλούτου και απαξία σε έντονες οικονομικές ανισότητες. Σε μια τέτοια περίπτωση, όσο μεγαλύτερη είναι η προτίμηση της κοινωνίας προς την ισότητα, τόσο περισσότερο θα αποθαρρύνεται και η εκδήλωση επιχειρηματικότητας, εφόσον είπαμε ότι, σύμφωνα με τους αυστριακούς, η εκμετάλλευση ευκαιριών αυξάνει προς στιγμήν την ανισότητα. Επομένως:

Υπόθεση 4: Υπάρχει αρνητική συσχέτιση ανάμεσα στην επιθυμία για την ύπαρξη ίδιου βιοτικού επιπέδου ανάμεσα στον πληθυσμό μιας χώρας και στο επίπεδο εκδήλωσης επιχειρηματικής δραστηριότητας.

5. Επιχειρηματική δραστηριότητα ως επιθυμητή επιλογή σταδιοδρομίας:

Σύμφωνα με τους αυστριακούς, το να δρα ένα άτομο επιχειρηματικά, σημαίνει πως είναι σε θέση να αντιλαμβάνεται ευκαιρίες για κερδοφορία που υπάρχουν στην αγορά και να τις αξιοποιεί κατάλληλα. Ένας παράγοντας λοιπόν που αναμένεται να επηρεάζει την εκδήλωση επιχειρηματικής λειτουργίας, είναι αν το να αποφασίσει κάποιος να γίνει επιχειρηματίας θεωρείται ως μια κοινωνικά επιθυμητή επιλογή επαγγέλματος. Αυτός ο παράγοντας έχει να κάνει με την κουλτούρα της κάθε χώρας και με τη στάση της κοινής γνώμης απέναντι στην επιχειρηματικότητα, αντιμετωπίζοντάς την ως μια επιθυμητή επιλογή επαγγελματικής σταδιοδρομίας και όχι υποτιμητικά σε σχέση με άλλα επαγγέλματα. Δηλαδή:

Υπόθεση 5: Υπάρχει θετική συσχέτιση μεταξύ της εκδήλωσης επιχειρηματικής δραστηριότητας και της αντιμετώπισής της από την κοινή γνώμη, ως μια επιθυμητή επιλογή σταδιοδρομίας.

6. Κοινωνική καταξίωση και σεβασμός σε μια επιτυχή επιχειρηματική δραστηριότητα: Σημαντικός παράγοντας της επιχειρηματικής δραστηριότητας, είναι η κοινωνική καταξίωση και ο σεβασμός που απολαμβάνει ο επιχειρηματίας μετά από

μια επιτυχημένη επιχειρηματική προσπάθεια, στην κουλτούρα μιας χώρας. Οι επιτυχημένοι επιχειρηματίες τυγχάνουν κοινωνικής αποδοχής, κάτι που έρχεται σε αντίθεση με τον κοινωνικό στιγματισμό που δέχονται σε μια πιθανή αποτυχία τους. Η ενδεχόμενη κοινωνική καταξίωση που θα έχουν σε περίπτωση ενός επιτυχούς επιχειρηματικού εγχειρήματος, είναι ένας καταλυτικός παράγοντας κινήτρου για τους επιχειρηματίες, όπου τους κρατά συνεχώς σε εγρήγορση για την ανακάλυψη ευκαιριών κέρδους από τη διάπραξη λαθών στην αγορά, πριν από οποιονδήποτε άλλον. Γενικά:

Υπόθεση 6: Υπάρχει θετική σχέση ανάμεσα στην κουλτούρα που αποδίδει κοινωνική καταξίωση και σεβασμό μιας επιτυχημένης επιχειρηματικής λειτουργίας και στο επίπεδο εκδήλωσης επιχειρηματικής δραστηριότητας σε μια χώρα.

7. Προβολή επιτυχημένων νέων επιχειρήσεων στα μέσα ενημέρωσης:

Παράγοντας που κινητοποιεί ένα άτομο ώστε να αποφασίσει να δράσει επιχειρηματικά, είναι η προβολή στα μέσα μαζικής ενημέρωσης παρόμοιων εγχειρημάτων που πραγματοποιήθηκαν από άλλα άτομα. Ένας επιχειρηματίας ο οποίος έχει αντιληφθεί μια ευκαιρία για κέρδος και έχει επενδύσει επιτυχημένα πάνω σε αυτήν, είναι λογικό προβάλλοντάς την στο ευρύ κοινό, να λειτουργήσει ως μηχανισμός παρότρυνσης και μίμησης σε κάποιους άλλους, που ενδεχομένως σκεπτόμενοι μόνο την περίπτωση της αποτυχίας και των συνεπειών αυτής, δεν αποφασίζουν να τολμήσουν να επενδύσουν σε μια ευκαιρία κέρδους που πιθανόν να έχουν αντιληφθεί. Άλλωστε, όπως υποστηρίζει η σχολή των αυστριακών και θεωρητικοί όπως ο Knight, δε νοείται να υπάρξει επιχειρηματική δραστηριότητα χωρίς να ενέχει το στοιχείο της αβεβαιότητας και του ρίσκου, κάτι το οποίο όμως αντισταθμίζεται με την επιβράβευση του κέρδους. Βέβαια, είναι αρκετά συνηθισμένο φαινόμενο σε πολλές χώρες, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης να προτιμούν να προβάλλουν περιπτώσεις επιχειρηματιών και επιχειρήσεων που έχουν εκδηλώσει παραβατική συμπεριφορά και όχι την προβολή και ανάδειξη κάποιων θετικών στοιχείων και κινήσεων που μπορούν να λειτουργήσουν ως πρότυπα μίμησης και για άλλους επιχειρηματίες. Επομένως:

Υπόθεση 7: Υπάρχει θετική συσχέτιση ανάμεσα στην προβολή επιτυχημένων νέων επιχειρήσεων στα μέσα ενημέρωσης και στο επίπεδο εκδήλωσης επιχειρηματικότητας.

Δ.4. ii) Έλεγχος των υποθέσεων

Οι επτά υποθέσεις τις οποίες αναπτύξαμε παραπάνω, αφορούν τους παράγοντες εκείνους οι οποίοι επηρεάζουν την εκδήλωση επιχειρηματικότητας στις δυο ομάδες χωρών που μελετάμε. Ο λόγος για τον οποίο αναπτύξαμε αυτές τις υποθέσεις, είναι για να δούμε το αν αυτοί οι συγκεκριμένοι κοινωνικοί και πολιτισμικοί παράγοντες επηρεάζουν το βαθμό εκδήλωσης της επιχειρηματικότητας και αν ναι, σε ποιο βαθμό και προς ποια κατεύθυνση, αρνητική ή θετική. Επίσης, μας ενδιαφέρει να εντοπίσουμε τις οποιεσδήποτε τυχόν διαφορές που υπάρχουν, σχετικά με την ανάπτυξη των προσδιοριστικών αυτών παραγόντων ανάμεσα στις δυο υπό εξέταση ομάδες χωρών.

Κάθε μία από τις παραπάνω υποθέσεις, αναπτύχθηκε με βάση την αυστριακή θεωρία και για κάθε μια από αυτές, υπάρχει μια αντίστοιχη ερώτηση στα επιμέρους εθνικά ερωτηματολόγια του GEM, πάνω στα οποία και στηρίζεται η παρούσα μελέτη.

Απαραίτητη ενέργεια, πριν προχωρήσουμε στην ανάλυση των αποτελεσμάτων από τον έλεγχο των υποθέσεών μας, είναι να περιγράψουμε όλες τις μεταβλητές, εξαρτημένη και ανεξάρτητες, που χρησιμοποιήσαμε στο μοντέλο της δυαδικής μας παλινδρόμησης:

1. Εξαρτημένη μεταβλητή: Η επιχειρηματικότητα αποτελεί τη μοναδική εξαρτημένη μας μεταβλητή, η οποία λαμβάνει την τιμή 1 (ένα) στην περίπτωση που το άτομο έχει εκδηλώσει κάποιο τύπο επιχειρηματικής δραστηριότητας στην εξεταζόμενη περίοδο και 0 (μηδέν) εάν αυτό δε συμβαίνει.

2. Ανεξάρτητες μεταβλητές:

- i. Υπαρξη επιχειρηματικών ευκαιριών στους επόμενους 6 μήνες: Η ύπαρξη επιχειρηματικών ευκαιριών μέσα στους επόμενους 6 μήνες αποτελεί μια ανεξάρτητη κατηγορική μεταβλητή⁴⁹, στην οποία δίνεται η τιμή 0 (μηδέν), εάν ο ερωτώμενος απαντήσει αρνητικά στην ερώτηση: «Τους επόμενους

⁴⁹ Ως κατηγορικές μεταβλητές νοούνται οι μεταβλητές οι οποίες δεν αντιστοιχούν σε μετρήσιμα μεγέθη, αλλά απλά κατηγοριοποιούν τα στοιχεία ενός πληθυσμού σε ομάδες σαφώς διαφοροποιημένες μεταξύ τους (όπως είναι το φύλο, το επάγγελμα, η οικογενειακή κατάσταση). Αναλυτικότερα, βλέπε Γναρδέλλης (2003, σελ.22).

- έξι μήνες θεωρείτε ότι θα υπάρξουν καλές ευκαιρίες για να ξεκινήσει κάποιος μια επιχείρηση στην περιοχή όπου ζείτε;» και 1 (ένα) εάν ο ερωτώμενος απαντήσει θετικά στη συγκεκριμένη ερώτηση.
- ii. Ικανότητα να αρχίσεις μια νέα επιχείρηση: Πρόκειται για μια ανεξάρτητη κατηγορική μεταβλητή στην οποία δίνεται η τιμή 0 (μηδέν) εάν ο ερωτώμενος απαντήσει αρνητικά στην ερώτηση: «Έχετε τις γνώσεις, την ικανότητα και την εμπειρία που απαιτούνται ώστε να ξεκινήσετε μια νέα επιχείρηση;» και 1 (ένα) εάν δώσει θετική απάντηση στην παραπάνω ερώτηση.
- iii. Ο φόβος της αποτυχίας: Ο φόβος της αποτυχίας είναι μια ανεξάρτητη κατηγορική μεταβλητή, η οποία παίρνει την τιμή 0 (μηδέν) αν ο ερωτώμενος απαντήσει αρνητικά στην ερώτηση: «Ο φόβος της αποτυχίας θα σας απέτρεπε να ξεκινήσετε μια νέα επιχείρηση;» και 1 (ένα) εάν ο ερωτώμενος απαντήσει θετικά στη συγκεκριμένη ερώτηση.
- iv. Ύπαρξη ίδιου βιοτικού επιπέδου: Η θέληση για ύπαρξη ίδιου βιοτικού επιπέδου αποτελεί μια ανεξάρτητη κατηγορική μεταβλητή, η οποία παίρνει την τιμή 0 (μηδέν) εάν ο ερωτώμενος απαντήσει αρνητικά στην ερώτηση: «Στη χώρα μας, οι περισσότεροι θα προτιμούσαν όλοι οι άνθρωποι να είχαν το ίδιο βιοτικό επίπεδο;» και την τιμή 1 (ένα) εάν συμφωνήσει με την παραπάνω ερώτηση.
- v. Η επιχειρηματικότητα ως μια επιθυμητή επιλογή σταδιοδρομίας: Πρόκειται για μια ανεξάρτητη κατηγορική μεταβλητή, η οποία παίρνει την τιμή 0 (μηδέν) εάν ο ερωτώμενος απαντήσει αρνητικά στην ερώτηση: «Στη χώρα μας, οι περισσότεροι άνθρωποι θεωρούν την ίδρυση μιας νέας επιχείρησης μια επιθυμητή επιλογή επαγγελματικής σταδιοδρομίας;» και την τιμή 1 (ένα) εάν ο ερωτώμενος απαντήσει θετικά στη συγκεκριμένη ερώτηση.
- vi. Κοινωνική καταξίωση και σεβασμός σε μια επιτυχή επιχειρηματική δραστηριότητα: Η κοινωνική καταξίωση και ο σεβασμός που απορρέει από μια επιτυχημένη επιχειρηματική δραστηριότητα είναι μια ανεξάρτητη κατηγορική μεταβλητή, στην οποία δίνεται η τιμή 0 (μηδέν) εάν ο ερωτώμενος απαντήσει αρνητικά στην ερώτηση: «Στη χώρα μας, όσοι επιτυγχάνουν στην ίδρυση μιας νέας επιχείρησης έχουν κοινωνική

καταξίωση και σεβασμό;» και την τιμή 1 (ένα) εάν συμφωνήσει με την παραπάνω ερώτηση.

- vii. Προβολή επιτυχημένων νέων επιχειρήσεων στα μέσα ενημέρωσης:
Πρόκειται για μια ανεξάρτητη κατηγορική μεταβλητή, στην οποία δίνεται η τιμή 0 (μηδέν) εφόσον ο ερωτώμενος δώσει αρνητική απάντηση στην ερώτηση: «Στη χώρα μας, βλέπει κανείς συχνά ιστορίες για επιτυχημένες νέες επιχειρήσεις στα μέσα ενημέρωσης;» και την τιμή 1 (ένα) αν απαντήσει θετικά.

Για να ελέγξουμε τις υποθέσεις μας, χρησιμοποιούμε το δυαδικό λογιστικό μοντέλο παλινδρόμησης, έτσι ώστε να είμαστε σε θέση να ελέγξουμε και να παρατηρήσουμε τις διαφορές που υπάρχουν μεταξύ των παραγόντων που επηρεάζουν την εκδήλωση επιχειρηματικότητας στις δυο ομάδες χωρών που εξετάζουμε.⁵⁰ Με τη χρησιμοποίηση του συγκεκριμένου μοντέλου, είμαστε σε θέση να κάνουμε ταυτόχρονα λογιστική παλινδρόμηση και των επτά ανεξάρτητων μεταβλητών με την εξαρτημένη μας μεταβλητή. Με άλλα λόγια, το μοντέλο αυτό μας δείχνει το βαθμό στον οποίο επηρεάζουν οι ανεξάρτητες μεταβλητές την εξαρτημένη μας μεταβλητή. Παράλληλα, για να γίνει σωστά ο έλεγχος των υποθέσεών μας, θα πρέπει να αναλογιστούμε τόσο το αν τελικά επιβεβαιώνεται η συσχέτιση μεταξύ της κάθε ανεξάρτητης μεταβλητής και της εξαρτημένης για τις δυο ομάδες χωρών που εξετάζουμε, όσο και το αν αυτή η συσχέτιση έχει θετική ή αρνητική κατεύθυνση.

Επιπλέον, προκειμένου να ελέγξουμε εάν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά της επίδρασης της επιχειρηματικότητας στις συγκεκριμένες μεταβλητές ανάμεσα στις δυο ομάδες χωρών που μελετάμε, θα χρησιμοποιήσουμε το t-test. Η διαδικασία του t-test συγκρίνει τις μέσες τιμές των δυο ομάδων που συγκρίνουμε όσον αφορά την εκδήλωση ή όχι επιχειρηματικής δραστηριότητας, έτσι ώστε να διαπιστωθεί αν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά στις απαντήσεις των ερωτώμενων.⁵¹

Είναι επίσης απαραίτητο να τονίσουμε, πως προκειμένου να βγάλουμε κάποια χρήσιμα συμπεράσματα από τη χρησιμοποίηση του μοντέλου δυαδικής λογιστικής παλινδρόμησης, από το σύνολο των ερωτηθέντων σχετικά με τις 8 (οχτώ) μεταβλητές

⁵⁰ Η ανάλυση της παλινδρόμησης μελετά τη στατιστική σχέση μεταξύ μιας ή περισσότερων ανεξάρτητων μεταβλητών και μιας εξαρτημένης μεταβλητής. Περισσότερα για το μοντέλο της δυαδικής παλινδρόμησης που χρησιμοποιούμε, βλέπε Παπαϊωάννου και Λουκάς (2002, σελ.196).

⁵¹ Αναλυτικότερα για τη διαδικασία του t-test, τη σημασία και τα αποτελέσματά του, βλέπε Κατσίλλης (1998, σελ.111-116).

που χρησιμοποιήσαμε, (1 εξαρτημένη και 7 ανεξάρτητες), αφαιρέσαμε αυτούς οι οποίοι αρνήθηκαν να απαντήσουν σε κάποια ή κάποιες από τις ερωτήσεις που τις προσδιόριζαν.

Δ.4.iii) Αποτελέσματα από τον έλεγχο των υποθέσεων

Ο Πίνακας 3, μας δίνει τα αποτελέσματα της ανάλυσης της δυαδικής λογιστικής παλινδρόμησης και οι Πίνακες 4 και 5, αφορούν τη διαδικασία του t-test που πραγματοποιήθηκε για τις αγγλοσαξονικές και τις ευρωπαϊκές χώρες αντίστοιχα.

Πίνακας 3

Ανάλυση δυαδικής λογιστικής παλινδρόμησης όσον αφορά στην εκδήλωση επιχειρηματικότητας στις αγγλοσαξονικές χώρες και στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Κατηγορικές Ανεξάρτητες Μεταβλητές	Αγγλοσαξονικές χώρες	Χώρες Ευρωπαϊκής Ένωσης
Υπαρξη ευκαιριών στους επόμενους 6 μήνες	0,265*** (0,106)	0,508*** (0,038)
Ικανότητα να αρχίσεις μια επιχείρηση	1,136*** (0,158)	1,971*** (0,055)
Ο Φόβος της αποτυχίας	-0,039 (0,123)	-0,660*** (0,049)
Υπαρξη ίδιου βιοτικού επιπέδου	-0,061 (0,107)	-0,067* (0,038)
Επιχειρηματική δραστηριότητα ως επιθυμητή επιλογή σταδιοδρομίας	0,111 (0,110)	-0,034 (0,039)
Κοινωνική καταξίωση και σεβασμός σε μια επιτυχή επιχειρηματική δραστηριότητα	-0,143 (0,117)	0,044 (0,040)
Προβολή επιτυχημένων επιχειρήσεων στα μέσα ενημέρωσης	-0,034 (0,120)	-0,001 (0,038)
Σταθερά	-1,796*** (0,206)	-3,982*** (0,067)

Πηγή : GEM 2004 , IOBE , ίδια επεξεργασία με χρήση SPSS 13

Σημείωση : Εξαρτημένη μεταβλητή : 0 = Το άτομο δεν έχει εκδηλώσει επιχειρηματική δραστηριότητα, 1= Το άτομο έχει εκδηλώσει επιχειρηματική δραστηριότητα. Στην παρένθεση είναι τα τυπικά σφάλματα (standard errors). *** συνεπάγονται στατιστική σημαντικότητα σε επίπεδο 99% ($p < 1\%$) , ** συνεπάγονται στατιστική σημαντικότητα σε επίπεδο 95% ($p < 5\%$) * συνεπάγεται στατιστική σημαντικότητα σε επίπεδο 90% ($p < 10\%$) Το πρόσημο του συντελεστή δείχνει το είδος της σχέσης μεταξύ των μεταβλητών. Αν είναι >0 τότε υπάρχει θετική συσχέτιση, ενώ αν είναι <0 , αρνητική. Η σταθερά που εμφανίζεται στην τελευταία γραμμή του πίνακα των αποτελεσμάτων αντιπροσωπεύει το σταθερό όρο του πολωνύμου δυαδικής λογιστικής παλινδρόμησης που προκύπτει μετά τη χρήση του προγράμματος.

Πίνακας 4			
t-test για τον έλεγχο στατιστικά σημαντικής διαφοράς της επίδρασης της επιχειρηματικότητας στις κοινωνικές και πολιτισμικές μεταβλητές στις αγγλοσαξονικές μη Ευρωπαϊκές χώρες			
Κοινωνικές/Πολιτισμικές μεταβλητές	Μεταβλητή ελέγχου	Μέσος όρος	Μέτρο ελέγχου
Ύπαρξη επιχειρηματικών ευκαιριών στους επόμενους 6 μήνες	Άτομα που ανέπτυξαν κάποια επιχειρηματική δραστηριότητα	0,67	t-stat=-12,13***
	Άτομα που δεν ανέπτυξαν κάποια επιχειρηματική δραστηριότητα	0,44	
Ικανότητα να αρχίσεις μια επιχείρηση	Άτομα που ανέπτυξαν κάποια επιχειρηματική δραστηριότητα	0,90	t-stat=-27,58***
	Άτομα που δεν ανέπτυξαν κάποια επιχειρηματική δραστηριότητα	0,54	
Ο φόβος της αποτυχίας	Άτομα που ανέπτυξαν κάποια επιχειρηματική δραστηριότητα	0,21	t-stat=4,29***
	Άτομα που δεν ανέπτυξαν κάποια επιχειρηματική δραστηριότητα	0,28	
Ύπαρξη ίδιου βιοτικού επιπέδου	Άτομα που ανέπτυξαν κάποια επιχειρηματική δραστηριότητα	0,65	t-stat=2,70***
	Άτομα που δεν ανέπτυξαν κάποια επιχειρηματική δραστηριότητα	0,70	
Επιχειρηματική δραστηριότητα ως επιθυμητή επιλογή σταδιοδρομίας	Άτομα που ανέπτυξαν κάποια επιχειρηματική δραστηριότητα	0,66	t-stat=-2,34**
	Άτομα που δεν ανέπτυξαν κάποια επιχειρηματική δραστηριότητα	0,61	
Κοινωνική καταξίωση και σεβασμός σε μια επιτυχή επιχειρηματική δραστηριότητα	Άτομα που ανέπτυξαν κάποια επιχειρηματική δραστηριότητα	0,70	t-stat=-0,47
	Άτομα που δεν ανέπτυξαν κάποια επιχειρηματική δραστηριότητα	0,70	
Προβολή επιτυχημένων επιχειρήσεων στα μέσα ενημέρωσης	Άτομα που ανέπτυξαν κάποια επιχειρηματική δραστηριότητα	0,76	t-stat=-3,63***
	Άτομα που δεν ανέπτυξαν κάποια επιχειρηματική δραστηριότητα	0,69	

Πίνακας 5			
t-test για τον έλεγχο στατιστικά σημαντικής διαφοράς της επίδρασης της επιχειρηματικότητας στις κοινωνικές και πολιτισμικές μεταβλητές στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης			
Κοινωνικές/Πολιτισμικές μεταβλητές	Μεταβλητή ελέγχου	Μέσος όρος	Μέτρο ελέγχου
Υπαρξη επιχειρηματικών ευκαιριών στους επόμενους 6 μήνες	Άτομα που ανέπτυξαν κάποια επιχειρηματική δραστηριότητα	0,56	t-stat=-26,02***
	Άτομα που δεν ανέπτυξαν κάποια επιχειρηματική δραστηριότητα	0,35	
Ικανότητα να αρχίσεις μια επιχείρηση	Άτομα που ανέπτυξαν κάποια επιχειρηματική δραστηριότητα	0,87	t-stat=-84,88***
	Άτομα που δεν ανέπτυξαν κάποια επιχειρηματική δραστηριότητα	0,41	
Ο φόβος της αποτυχίας	Άτομα που ανέπτυξαν κάποια επιχειρηματική δραστηριότητα	0,19	t-stat=32,60***
	Άτομα που δεν ανέπτυξαν κάποια επιχειρηματική δραστηριότητα	0,39	
Υπαρξη ίδιου βιοτικού επιπέδου	Άτομα που ανέπτυξαν κάποια επιχειρηματική δραστηριότητα	0,61	t-stat=5,84***
	Άτομα που δεν ανέπτυξαν κάποια επιχειρηματική δραστηριότητα	0,65	
Επιχειρηματική δραστηριότητα ως επιθυμητή επιλογή σταδιοδρομίας	Άτομα που ανέπτυξαν κάποια επιχειρηματική δραστηριότητα	0,58	t-stat=2,44**
	Άτομα που δεν ανέπτυξαν κάποια επιχειρηματική δραστηριότητα	0,60	
Κοινωνική καταξίωση και σεβασμός σε μια επιτυχή επιχειρηματική δραστηριότητα	Άτομα που ανέπτυξαν κάποια επιχειρηματική δραστηριότητα	0,62	t-stat=4,02***
	Άτομα που δεν ανέπτυξαν κάποια επιχειρηματική δραστηριότητα	0,65	
Προβολή επιτυχημένων επιχειρήσεων στα μέσα ενημέρωσης	Άτομα που ανέπτυξαν κάποια επιχειρηματική δραστηριότητα	0,52	t-stat=-2,28**
	Άτομα που δεν ανέπτυξαν κάποια επιχειρηματική δραστηριότητα	0,50	

Μπορούμε λοιπόν τώρα, να προχωρήσουμε σε μια ερμηνεία των αποτελεσμάτων με βάση τους παραπάνω πίνακες:

Σύμφωνα με την πρώτη μας υπόθεση, υποστηρίζαμε ότι θα υπάρχει θετική σχέση ανάμεσα στην ύπαρξη επιχειρηματικών ευκαιριών και στην εκδήλωση επιχειρηματικής δραστηριότητας. Πράγματι, η υπόθεσή μας επαληθεύτηκε από την ανάλυση, εφόσον ο συγκεκριμένος παράγοντας επηρεάζει θετικά την επιχειρηματικότητα τόσο στις αγγλοσαξονικές χώρες (0,265) όπως επίσης και στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (0,508). Αν αναλύσουμε και τα αποτελέσματα του t-test, παρατηρούμε πως όντως και στις δυο ομάδες χωρών ο συγκεκριμένος παράγοντας παρουσιάζει στατιστικά σημαντική διαφορά επιπέδου 1%, υποδεικνύοντας πως το ποσοστό των ατόμων που έχουν εκδηλώσει επιχειρηματική δραστηριότητα, πιστεύουν πως θα υπάρξουν επιχειρηματικές ευκαιρίες στους επόμενους 6 μήνες, με μέσο όρο 0,67 (έναντι 0,44 των μη επιχειρηματιών) για τις αγγλοσαξονικές χώρες και 0,56 (έναντι 0,35 των μη επιχειρηματιών) για τις ευρωπαϊκές χώρες.

Στη δεύτερη υπόθεση, υποστηρίζαμε ότι υπάρχει θετική σχέση ανάμεσα στις ικανότητες του ατόμου και στο επίπεδο εκδήλωσης επιχειρηματικής δραστηριότητας. Η στατιστική μας ανάλυση επιβεβαίωσε την υπόθεσή μας και έδειξε ότι υπάρχει αυτή η θετική σχέση: 1,136 ο αντίστοιχος συντελεστής για τις αγγλοσαξονικές χώρες, 1,971 για τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Όσον αφορά τα αποτελέσματα του t-test, παρατηρούμε πως ο συγκεκριμένος παράγοντας παρουσιάζει στατιστικά σημαντική διαφορά επιπέδου 1% στις δυο ομάδες χωρών που μελετάμε, υποδεικνύοντας πως το ποσοστό των ατόμων που έχουν εκδηλώσει επιχειρηματική δραστηριότητα, πιστεύουν ότι έχουν τις ικανότητες για να ξεκινήσουν μια νέα επιχειρηματική δραστηριότητα, με μέσο όρο για τις αγγλοσαξονικές χώρες 0,90 (έναντι 0,54 των μη επιχειρηματιών) και για τις ευρωπαϊκές χώρες 0,87 (έναντι 0,41 των μη επιχειρηματιών).

Σχετικά με την τρίτη υπόθεσή μας, περιμέναμε να υπάρχει μια αρνητική συσχέτιση ανάμεσα στο φόβο της αποτυχίας και στην εκδήλωση επιχειρηματικής δραστηριότητας. Τα αποτελέσματα εδώ, υποδεικνύουν στατιστικά σημαντικό αποτέλεσμα μόνο για τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπου ο φόβος της αποτυχίας φαίνεται να επηρεάζει αρνητικά το άτομο στο να ξεκινήσει μια επιχειρηματική δραστηριότητα (-0,660). Όσον αφορά τις αγγλοσαξονικές χώρες, η ανάλυση δε μας παρείχε κάποιο σημαντικό στατιστικό αποτέλεσμα. Σχετικά με τις

ενδείξεις του t-test και στις δύο ομάδες χωρών, ο συγκεκριμένος παράγοντας παρουσιάζει στατιστικά σημαντική διαφορά επιπέδου 1%. Για τις αγγλοσαξονικές χώρες, ο αντίστοιχος μέσος όρος δεν είναι ικανός να δείξει την τάση που επικρατεί και χρειάζεται περαιτέρω ανάλυση. Όσον αφορά τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο μέσος όρος είναι 0,39 (έναντι 0,19 των επιχειρηματιών), υποδεικνύοντας πως ο συγκεκριμένος παράγοντας επηρεάζει τα άτομα αρνητικά στο να εκδηλώσουν κάποια επιχειρηματική δραστηριότητα.

Στην τέταρτή μας υπόθεση, προβλέπαμε την ύπαρξη αρνητικής σχέσης ανάμεσα στο αίτημα για ίδιο βιοτικό επίπεδο ανάμεσα στον πληθυσμό μιας χώρας και στην εκδήλωση επιχειρηματικής δραστηριότητας. Η ανάλυση επιβεβαιώνει την ύπαρξη αρνητικής σχέσης μόνο για τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (-0,067), ενώ για τις αγγλοσαξονικές χώρες δεν παρατηρούνται στατιστικά σημαντικά αποτελέσματα. Όσον αφορά το t-test, ναι μεν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά επιπέδου 1% και στις δυο ομάδες χωρών, αλλά δεν είναι ικανή να μας δείξει την τάση που επικρατεί.

Στην πέμπτη μας υπόθεση, υποστηρίζαμε ότι υπάρχει θετική συσχέτιση ανάμεσα στην εκδήλωση επιχειρηματικής δραστηριότητας και στην αντιμετώπισή της από την κοινωνία ως μια επιθυμητή επιλογή σταδιοδρομίας. Όμως, η ανάλυση δεν μας έδωσε στατιστικά σημαντικά αποτελέσματα για καμιά από τις δυο ομάδες χωρών. Αναφορικά με το t-test, ενώ έχουμε στατιστικά σημαντική διαφορά επιπέδου 5% και στις δυο ομάδες χωρών, δεν μπορούμε να βγάλουμε συμπεράσματα για την τάση η οποία επικρατεί.

Η έκτη υπόθεσή μας, αφορούσε την ύπαρξη θετικής σχέσης ανάμεσα στην κοινωνική καταξίωση και το σεβασμό που απορρέει από μια επιτυχή επιχειρηματική δραστηριότητα και στην εκδήλωση επιχειρηματικής δραστηριότητας. Η στατιστική ανάλυση όμως, δεν μας έδωσε στατιστικά σημαντικά αποτελέσματα ούτε για τις αγγλοσαξονικές χώρες, ούτε για τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αναφορικά με το t-test, ενώ έχουμε στατιστικά σημαντική διαφορά επιπέδου 1% μόνο για τις ευρωπαϊκές χώρες, ο μέσος όρος δεν είναι ικανός να μας οδηγήσει σε περαιτέρω συμπεράσματα για την τάση που επικρατεί σ' αυτές.

Τέλος, στην τελευταία μας υπόθεση, κάναμε λόγο για την ύπαρξη θετικής σχέσης ανάμεσα στην εκδήλωση επιχειρηματικής δραστηριότητας και στην προβολή επιτυχημένων επιχειρηματικών εγχειρημάτων από τα μέσα ενημέρωσης. Και εδώ η ανάλυσή, δεν παρείχε στατιστικά σημαντικά αποτελέσματα για καμία από τις δυο

ομάδες χωρών. Όσον αφορά τα αποτελέσματα του t-test, ενώ έχουμε στατιστικά σημαντική διαφορά επιπέδου 5% για τις ευρωπαϊκές χώρες και 1% για τις αγγλοσαξονικές, τα στοιχεία δεν είναι ικανά να μας δείξουν την τάση που επικρατεί στις δυο υπό εξέταση ομάδες χωρών.

Δ.4.iv) Συμπεράσματα από τον έλεγχο των υποθέσεων

Από τα αποτελέσματα που μας έδωσε η δυαδική λογιστική παλινδρόμηση και ο έλεγχος μέσω του t-test, καθώς και από τις ερμηνείες που επιχειρήσαμε παραπάνω, θα ήταν χρήσιμο να καταλήξουμε σε κάποια συμπεράσματα, όσον αφορά την επίδραση των επτά ανεξάρτητων μεταβλητών πάνω στην εξαρτημένη μας μεταβλητή, δηλαδή την επιχειρηματικότητα. Κάποιες από τις υποθέσεις τις οποίες αναπτύξαμε παραπάνω επιβεβαιώθηκαν, ενώ για κάποιες άλλες δεν είχαμε στατιστικά σημαντικά αποτελέσματα.

Αναφορικά με τις περιπτώσεις στις οποίες επιβεβαιώθηκαν οι υποθέσεις μας, αυτό σημαίνει ότι ενδεχομένως είχε κάποια βάση η δικαιολόγηση και ο τρόπος σκέψης που προσπαθήσαμε να αναπτύξουμε πριν από την παράθεση της κάθε μιας από τις υποθέσεις μας. Όσον αφορά τις περιπτώσεις εκείνες για τις οποίες δεν είχαμε στατιστικά σημαντικό αποτέλεσμα, μπορούμε να υποθέσουμε ότι ίσως να οφειλόταν στο ότι η υπόθεσή μας δεν αποτελούσε σημαντικό παράγοντα επηρεασμού του επιπέδου εκδήλωσης επιχειρηματικότητας, ή στο ότι το δείγμα το οποίο είχαμε στη διάθεσή μας από την έρευνα του GEM, ήταν περιορισμένο ή τουλάχιστον όχι ικανό ώστε να μας παρουσιάσει στατιστικά σημαντικά αποτελέσματα για όλες τις υποθέσεις που αποτέλεσαν τις ανεξάρτητες κατηγορικές μεταβλητές μας.

Συνοψίζοντας λοιπόν, θα ήταν χρήσιμο να αναφέρουμε συνοπτικά τις ανεξάρτητες μεταβλητές που επηρεάζουν την εξαρτημένη μας μεταβλητή, καθώς και την κατεύθυνση προς την οποία την επηρεάζουν, για κάθε μία από τις δυο ομάδες χωρών.

Για τις αγγλοσαξονικές χώρες, καταλήγουμε στα εξής συμπεράσματα:

- Η ύπαρξη επιχειρηματικών ευκαιριών μέσα στους επόμενους 6 μήνες είναι στατιστικά σημαντικός παράγοντας, ο οποίος επηρεάζει θετικά το επίπεδο εκδήλωσης επιχειρηματικής δραστηριότητας.

- Η ικανότητα έναρξης μιας νέας επιχείρησης, αποτελεί επίσης στατιστικά σημαντικό παράγοντα, που επηρεάζει θετικά το επίπεδο εκδήλωσης επιχειρηματικής δραστηριότητας.

Για τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καταλήγουμε στα εξής συμπεράσματα:

- Η ύπαρξη επιχειρηματικών ευκαιριών στους επόμενους 6 μήνες αποτελεί έναν παράγοντα που επηρεάζει θετικά την εκδήλωση επιχειρηματικής δραστηριότητας.
- Η ικανότητα έναρξης μιας νέας επιχείρησης αποτελεί επίσης στατιστικά σημαντικό παράγοντα που επηρεάζει επίσης θετικά το επίπεδο εκδήλωσης επιχειρηματικότητας.
- Ο φόβος της αποτυχίας από την άλλη πλευρά, αποτελεί παράγοντα που επηρεάζει αρνητικά την εκδήλωση επιχειρηματικής δραστηριότητας.
- Τέλος, η ύπαρξη του ίδιου βιοτικού επιπέδου επηρεάζει αρνητικά το επίπεδο επιχειρηματικότητας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ε.1. Ανασκόπηση της έρευνας

Το παρόν κεφάλαιο αποτελεί και το τελευταίο μέρος της μελέτης μας. Είναι σκόπιμο λοιπόν στο σημείο αυτό να επαναλάβουμε συνοπτικά την πορεία της έρευνάς μας και το πώς φτάσαμε μέχρι εδώ, καθώς και να αναφερθούμε στα σημεία που θα θίξουμε στο παρόν κεφάλαιο.

Αναφορικά με το πρώτο κεφάλαιο, το εισαγωγικό δηλαδή μέρος της εργασίας μας, αναφερθήκαμε στο σκοπό εκπόνησης της συγκεκριμένης έρευνας, που ήταν η παρουσίαση κάποιων κοινωνικών και πολιτισμικών παραγόντων οι οποίοι επηρεάζουν το βαθμό εκδήλωσης της επιχειρηματικότητας, τόσο στις αγγλοσαξονικές χώρες εκτός Ευρώπης, όσο και στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Παράλληλα, προχωρήσαμε στην παρουσίαση της μεγάλης σημασίας που διαδραματίζει στη σύγχρονη ζωή η ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας, αναλύοντας τις συνθήκες εκείνες οι οποίες ευνοούν την εμφάνισή της, καθώς και τα οικονομικά αποτελέσματά της. Στη συνέχεια, παρουσιάσαμε τον τρόπο επιλογής των δυο ομάδων χωρών τις οποίες θα μελετούσαμε στην έρευνά μας.

Το δεύτερο κεφάλαιο της μελέτης μας, αποτέλεσε το θεωρητικό μας υπόβαθρο, πάνω στο οποίο στηρίξαμε ολόκληρη την εργασία μας. Παρουσιάσαμε τις πιο γνωστές θεωρίες που έχουν αναπτυχθεί για την επιχειρηματική δραστηριότητα και στη συνέχεια αναλύσαμε τους λόγους για τους οποίους επιλέξαμε συγκεκριμένα τη θεωρία των αυστριακών, ως την καταλληλότερη για την ερμηνεία και ανάλυση του θέματος μας.

Κατόπιν, το τρίτο κεφάλαιο, αφιερώθηκε εξ ολοκλήρου στην παρουσίαση των βασικών σημείων της αυστριακής θεωρίας.

Το τέταρτο κεφάλαιο, αποτέλεσε το εμπειρικό μέρος της εργασίας μας. Σ' αυτό, επιχειρήσαμε με βάση τη θεωρία των αυστριακών και τα δεδομένα του GEM, τα οποία μας χορηγήθηκαν από το IOBE, να προβούμε σε μια στατιστική ανάλυση και συγκριτική έρευνα των αποτελεσμάτων μας, σχετικά με κάποιους κοινωνικούς και πολιτισμικούς παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν το επίπεδο εκδήλωσης

επιχειρηματικής διαδικασίας στις δυο ομάδες χωρών που μελετήσαμε, καθώς και να παρουσιάσουμε τις διαφορές που εμφανίζονται να υπάρχουν μεταξύ τους.

Στόχος μας στη συνέχεια του παρόντος κεφαλαίου, είναι να παρουσιάσουμε κάποια γενικά συμπεράσματα τα οποία απορρέουν από την πορεία της εργασίας μας, να αναφερθούμε σε ορισμένες ιδιομορφίες και περιπλοκές που συναντήσαμε κατά τη διάρκεια της διεξαγωγής της και τέλος, να καταλήξουμε σε ορισμένες προτάσεις προκειμένου να ενισχυθεί η επιχειρηματικότητα, καθώς και για το ποιες είναι οι προσδοκίες για το μέλλον.

Ε.2. Γενικά συμπεράσματα από την έρευνα

Στόχος της συγκεκριμένης έρευνας, ήταν η μελέτη της επιρροής κάποιων συγκεκριμένων παραγόντων, κοινωνικών και πολιτισμικών, στην εκδήλωση επιχειρηματικής δραστηριότητας, στις δυο ομάδες χωρών που μας ενδιέφεραν. Στηριζόμενοι στα διεθνή στοιχεία του GEM για το έτος 2004 και στην αυστριακή θεωρία της επιχειρηματικότητας για την ανάλυση και ερμηνεία των διαφορών ανάμεσα στις δυο αυτές ομάδες χωρών, προβήκαμε στη διατύπωση κάποιων υποθέσεων και στον εμπειρικό έλεγχο τους με βάση την περιγραφική στατιστική και το μοντέλο της δυαδικής λογιστικής παλινδρόμησης.⁵²

Το βασικό συμπέρασμα στο οποίο καταλήξαμε με βάση την περιγραφική στατιστική, είναι ότι οι αγγλοσαξονικές μη ευρωπαϊκές χώρες έχουν να επιδείξουν υψηλότερο ποσοστό εκδήλωσης επιχειρηματικής δραστηριότητας σε σχέση με τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Όσον αφορά τον έλεγχο των υποθέσεών μας, με βάση τα αποτελέσματα που πήραμε από τη δυαδική λογιστική παλινδρόμηση για τις αγγλοσαξονικές χώρες εκτός Ευρώπης, παρατηρήσαμε πως η ύπαρξη επιχειρηματικών ευκαιριών στους επόμενους 6 μήνες, καθώς και η πίστη στις ικανότητες κάποιου να ξεκινήσει μια νέα επιχειρηματική διαδικασία, αποτελούν τους δυο μοναδικούς προσδιοριστικούς παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν θετικά το επίπεδο εκδήλωσης επιχειρηματικής δραστηριότητας. Αναφορικά τώρα με τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εντοπίσαμε και εδώ, πως τόσο η ύπαρξη επιχειρηματικών ευκαιριών στους επόμενους 6 μήνες, όσο και η ικανότητα του να αρχίσει κάποιος μια νέα επιχείρηση, αποτελούν παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν θετικά το βαθμό

⁵² Τόσο για την περιγραφική στατιστική όσο και για το μοντέλο της δυαδικής λογιστικής παλινδρόμησης, έχουμε κάνει λόγο στην παρούσα εργασία, στο Κεφάλαιο Δ, σελ.28-29.

εκδήλωσης της επιχειρηματικότητας. Από την άλλη μεριά, έγινε φανερό πως οι παράγοντες εκείνοι οι οποίοι επηρεάζουν το επίπεδο επιχειρηματικότητας προς την αντίθεση κατεύθυνση, έχουν να κάνουν με την ύπαρξη του φόβου της αποτυχίας καθώς και με το αίτημα για την ύπαρξη του ίδιου βιοτικού επιπέδου στον πληθυσμό μιας χώρας.

Αξίζει εδώ να επισημάνουμε, πως παράγοντες οι οποίοι σχετίζονται με την επιχειρηματική δραστηριότητα ως επιθυμητή επιλογή σταδιοδρομίας, με την κοινωνική καταξίωση και το σεβασμό που απορρέει από αυτήν και με την προβολή τέτοιων επιτυχημένων διαδικασιών από τα μέσα ενημέρωσης, που θα μπορούσε κάποιος εκ πρώτης όψεως να ισχυριστεί ότι πολύ πιθανόν να επηρεάζουν το επίπεδο εκδήλωσης επιχειρηματικότητας στα πλαίσια μιας χώρας, εν τούτοις, προσδιορίστηκαν από το μοντέλο μας ως «στατιστικά μη σημαντικούς» και για τις δυο ομάδες χωρών.

Από την παρουσίαση λοιπόν όλων των αποτελεσμάτων και των συμπερασμάτων στα οποία καταλήξαμε, γίνεται φανερό κάτι το οποίο είχαμε τονίσει και στην αρχή της εργασίας μας: Την ύπαρξη ελλείμματος που παρουσιάζουν οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σχετικά με την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας. Παρατηρούμε ότι ένας από τους περισσότερο ανασταλτικούς παράγοντες εκδήλωσης επιχειρηματικότητας για τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό από ότι στις αγγλοσαξονικές χώρες εκτός Ευρώπης, είναι ο φόβος της αποτυχίας και οι συνέπειες που θα έχει μια ατυχής επιχειρηματική προσπάθεια.⁵³ Πρέπει λοιπόν η Ευρώπη να πάρει τα κατάλληλα μέτρα, όπως έχουμε αναφέρει αναλυτικά και στην εισαγωγή μας, ώστε να μπορέσει να ανταγωνιστεί οικονομίες με υψηλό δείκτη επιχειρηματικότητας.

⁵³ Για να περιορισθεί η επίπτωση αυτού του βασικού εμποδίου, απαιτούνται παρεμβάσεις προς δύο κατευθύνσεις: Πρώτον, στην άρση του κοινωνικού και επιχειρηματικού στίγματος που συνοδεύει μια αποτυχία, με την εξομάλυνση των νομικών επιπτώσεων που συνεπάγεται και την αναγνώριση του δικαιώματος της «δεύτερης ευκαιρίας» και δεύτερον, στη βελτίωση των προσδοκιών για τα οφέλη της επιχειρηματικότητας, έτσι ώστε να ενθαρρυνθεί η ανάληψη κινδύνου και να υπερνικηθεί η διστακτικότητα που δημιουργεί ο φόβος. Περισσότερα για τις πολιτικές που έχει θεσπίσει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για τον περιορισμό του συγκεκριμένου παράγοντα, γίνεται λόγος στην παρούσα εργασία, υποκεφάλαιο Ε.4.

E.3. Ιδιομορφίες της εργασίας

Όσο είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε, η συγκεκριμένη μελέτη αποτελεί μια από τις πρώτες προσπάθειες ανάλυσης κάποιων κοινωνικών και πολιτισμικών χαρακτηριστικών τα οποία αφορούν το επίπεδο εκδήλωσης επιχειρηματικότητας, παίρνοντας για δείγμα το ποσοστό επιχειρηματικότητας που εκδηλώνεται ανά χώρα, σύμφωνα με την έρευνα πεδίου που έχει πραγματοποιήσει το GEM το 2004. Στόχος της είναι να προσπαθήσει να προτείνει και εν συνεχεία να ελέγξει ορισμένα χαρακτηριστικά και παράγοντες που πιθανόν να επηρεάζουν την εμφάνιση επιχειρηματικής δραστηριότητας. Ωστόσο, δε θα πρέπει να ξεχνάμε το γεγονός πως, ενώ οι περιγραφικές μελέτες μας εφοδιάζουν με αρκετά πολύ σημαντικά και χρήσιμα στοιχεία σκέψης, από μόνες τους δεν επαρκούν ώστε να δομήσουν μια γερή βάση για την κατανόηση ζητημάτων κοινωνικών και πολιτισμικών, όπως είναι αυτό της επιχειρηματικότητας. Επιπλέον, υπάρχει πάντα και ο φόβος να μη μας οδηγήσουν σε ασφαλή συμπεράσματα. Για το λόγο αυτό, κρίναμε απαραίτητη την ανάγκη να προχωρήσουμε σε στατιστικές αναλύσεις, οι οποίες θα επιβεβαιώναν ή θα απέρριπταν την επιρροή κάποιων παραγόντων στην ερμηνεία του φαινομένου που μελετάμε. Έτσι λοιπόν, η συγκεκριμένη μας μελέτη προσπάθησε να διατυπώσει κάποιες υποθέσεις και κατόπιν να τις ελέγξει με τη χρήση του μοντέλου της δυαδικής λογιστικής παλινδρόμησης.

Το ότι η Ευρώπη παρουσιάζει χαμηλότερα ποσοστά εκδήλωσης επιχειρηματικής δραστηριότητας σε σχέση με χώρες όπως είναι οι Η.Π.Α, είναι κάτι ευρέως γνωστό και διαδεδομένο. Εκείνο όμως το οποίο δεν είχε γίνει μέχρι στιγμής, ήταν ο έλεγχος της άποψης αυτής με τη χρήση στατιστικών μεθόδων για τις δυο ομάδες χωρών.

Κλείνοντας, όσον αφορά το εμπειρικό μέρος της εργασίας μας και συγκεκριμένα τη συλλογή των στατιστικών στοιχείων που χρησιμοποιήθηκαν στην έρευνα, δε θα πρέπει να παραλείψουμε να αναφέρουμε πως χωρίς την ευγενική χορηγία τους από το IOBE και την πρωτότερη επεξεργασία τους από το GEM, δε θα ήταν δυνατή η ανάλυσή τους και η τοποθέτησή τους σε ένα μοντέλο παλινδρόμησης, ώστε να εξαχθούν ουσιαστικά συμπεράσματα.

Ε.4. Προτάσεις ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας-Προσδοκίες για το μέλλον

Έχοντας φτάσει στο τελευταίο μέρος της έρευνάς μας, θα ήταν σκόπιμο να τονίσουμε για μια ακόμη φορά, την ανάγκη ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, προκειμένου να ακολουθήσουν μια οικονομική ανάπτυξη παρόμοια με αυτήν των αγγλοσαξονικών χωρών εκτός Ευρώπης. Είναι φανερό πως τα μέτρα για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας, θα πρέπει να αναζητηθούν τόσο στο σύνολο της οικονομικής πολιτικής που δημιουργεί το γενικότερο περιβάλλον, όσο και στα συγκεκριμένα προγράμματα που έχουν σα στόχο και επιδίωξη τη βελτίωση των παραγόντων εκείνων οι οποίοι αφορούν άμεσα την επιχειρηματικότητα.⁵⁴

Αυτό το οποίο έγινε ιδιαίτερα αισθητό καθώς αναλύαμε τους παράγοντες εκείνους οι οποίοι επηρεάζουν το βαθμό εκδήλωσης της επιχειρηματικότητας και το οποίο έχει σημασία να σχολιάσουμε, είναι από τη μια πλευρά, η καθοριστικά αρνητική επιρροή που παρουσιάζει στην επιχειρηματικότητα ο φόβος της αποτυχίας στα πλαίσια της Ευρώπης και από την άλλη πλευρά, η παρουσία υψηλών ποσοστών όσον αφορά στην εμπιστοσύνη που έχουν τα άτομα στις ικανότητες τους ώστε να αρχίσουν μια νέα επιχειρηματική δραστηριότητα.

Αρχικά, δεν είναι δύσκολο να εξηγήσει κανείς τον καταλυτικό ρόλο που διαδραματίζει η ύπαρξη του φόβου αποτυχίας. Όπως έχει επισημανθεί και από την Πράσινη Βίβλο, η επιχειρηματική αποτυχία στη Γηραιά Ήπειρο θεωρείται ακόμα ως στίγμα στη σταδιοδρομία ενός ατόμου, το οποίο βαραίνει και δυσχεραίνει οποιαδήποτε πρωτοβουλία που θα μπορούσε να αναλάβει στο μέλλον. Αυτό είδαμε ότι δε συμβαίνει στις Η.Π.Α, όπου η επιχειρηματική αποτυχία θεωρείται όχι μόνο ως αναπόφευκτη σε ορισμένες περιπτώσεις, αλλά ενδεχομένως και ως μια χρήσιμη εμπειρία.⁵⁵ Το βασικό πρόβλημα στην περίπτωση αυτή, έχει να κάνει με το ότι τα θεσμικά πλαίσια στην Ευρώπη δε κάνουν επαρκή διάκριση μεταξύ αποτυχιών που έχουν δόλια κίνητρα και αποτυχιών που προέρχονται από έντιμα επιχειρηματικά σφάλματα ή από απλή ατυχία. Για όλους τους παραπάνω λόγους, τα κείμενα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, προτείνουν τις εξής δυο κατευθύνσεις πολιτικής:⁵⁶

⁵⁴ Σχετικά με τις πολιτικές ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας που αφορούν την ελληνική περίπτωση, βλέπε Ιωαννίδης, Πολίτης, Τσακανίκας (2005, σελ.100-101).

⁵⁵ Για το φόβο της αποτυχίας, βλέπε στην παρούσα εργασία, υποκεφάλαιο Δ.4.ι.,σελ.43-44.

⁵⁶ Περισσότερα για το φόβο της αποτυχίας και τις κατευθύνσεις πολιτικής, βλέπε Ιωαννίδης, Τσακανίκας (2006, σελ. 118-121).

- ✓ Την αναμόρφωση του πτωχευτικού δικαίου, με στόχο τη διευκόλυνση της δεύτερης ευκαιρίας και της δυνατότητας του επιχειρηματία να ξαναπροσπαθήσει, αξιοποιώντας την εμπειρία της αποτυχίας του.
- ✓ Τη μείωση του κινδύνου της αποτυχίας, με την εκπαίδευση των επιχειρηματιών, ώστε να είναι σε θέση να διακρίνουν νωρίς πιθανά προβλήματα που θα προκύψουν, αλλά και να έχουν τη δυνατότητα να λαμβάνουν έγκαιρα μέτρα για την αντιμετώπισή τους.

Παράλληλα, έγινε φανερό από την έρευνά μας, πως τόσο η πεποίθηση για την υπαρξη επιχειρηματικών ευκαιριών μέσα στους επόμενους 6 μήνες, όσο και η πίστη στις ικανότητες των ατόμων για την έναρξη μιας νέας επιχειρηματικής δραστηριότητας, αποτελούν δυο από τους βασικότερους παράγοντες επηρεασμού του βαθμού εκδήλωσης επιχειρηματικότητας και για τις δυο ομάδες χωρών που μελετήσαμε. Παρόλα αυτά όμως, και πάλι οι χώρες της Ευρώπης χρειάζονται πολύ δουλειά ακόμα ώστε να φτάσουν τα υψηλά ποσοστά επιχειρηματικότητας των αγγλοσαξονικών μη Ευρωπαϊκών χωρών.⁵⁷

Κλείνοντας λοιπόν την παρούσα εργασία, είναι σημαντικό να αναφερθούμε και στα όρια της εμπειρικής μας μελέτης. Το δείγμα το οποίο χρησιμοποιήσαμε είναι περιορισμένο και αφορά ορισμένες μόνο από τις χώρες που συμμετέχουν στο GEM. Θα πρέπει πάντα να έχουμε στο μυαλό μας την ιδιαίτερη κουλτούρα της κάθε χώρας, τις προκαταλήψεις καθώς και τους κανόνες της δημοσιονομικής της πολιτικής (όπως είναι η φορολογία). Ακόμη, για τους σκοπούς της έρευνά μας, χρησιμοποιήσαμε ως ανεξάρτητες μεταβλητές επτά παράγοντες που θεωρήσαμε ότι επηρεάζουν την εξαρτημένη μας μεταβλητή, δηλαδή την επιχειρηματικότητα. Δεν μπορούμε σε καμιά περίπτωση να ισχυριστούμε πως δεν υπάρχουν και άλλοι παράγοντες που να επηρεάζουν την επιχειρηματικότητα και ίσως και σε μεγαλύτερο βαθμό.

⁵⁷ Αναλυτικότερα για τις προσδοκίες για το μέλλον σχετικά με την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας, βλέπε Χασσίδ, Καραγιάννης (1999, σελ.239-240).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

A) Ελληνική

- Γναρδέλλης, Χ., (2003), *Εφαρμοσμένη Στατιστική*, εκδ.Παπαζήση, Αθήνα.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2003), «Πράσινη Βίβλος για την επιχειρηματικότητα στην Ευρώπη», Ιανουάριος.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2004), «Η Ευρωπαϊκή Ατζέντα για την επιχειρηματικότητα», Φεβρουάριος.
- Ιωαννίδης, Σ., (1990), «Σχετικά με την Αντικειμενικότητα των Οικονομικών Φαινομένων: Μια κριτική στην έννοια της “Άγνοιας” στο έργο του Hayek», *Αξιολογικά*, Νο 1:138-171.
- Ιωαννίδης, Σ., (1993), *Ανταγωνισμός, Αγορά και Δημοκρατία: Μια κριτική της Νεοαυστριακής Οικονομικής Θεωρίας*, Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα., Αθήνα.
- Ιωαννίδης, Σ., (1995), *Σύγχρονες Θεωρίες για την Φύση της Επιχείρησης: Ανάλυση και Κριτική*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.
- Ιωαννίδης, Σ., (2004), *Η επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα*, IOBE, Αθήνα.
- Ιωαννίδης, Σ., Πολίτης, Τ., Τσακανίκας, Α., (2005), *Η επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα 2004-2005*, IOBE, Αθήνα.
- Ιωαννίδης, Σ., Τσακανίκας, Α., (2006), *Η επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα 2005-2006*, IOBE, Αθήνα.
- Καραγιάννης, Α.Δ., (1995), *Ιστορία Οικονομικής Μεθοδολογίας*, εκδ.Interbooks, Αθήνα.
- Κατσίλλης, Ι.Μ., (1998), *Οι μικροϋπολογιστές στις κοινωνικές επιστήμες:Επιστημονική Εμπειρική Έρευνα και Στατιστικές Αναλύσεις*, εκδ.Gutenberg, Αθήνα.
- Κιόχος, Π.Α., (1993), *Περιγραφική Στατιστική*, εκδ.Interbooks, Αθήνα.
- Νικολακοπούλου-Στεφάνου, Η., (2002), *Η κοινωνική Ευρώπη:Ελλείμματα και Προοπτικές*, εκδ.Σιδέρη, Αθήνα.
- Πάκος, Θ.Β., (1992), *Κλαδική Οικονομική Ι: Ανταγωνισμός Συγκέντρωση και Τεχνολογία*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.
- Παπαδημητρίου, Γ., (1986), *Στατιστική:Περιγραφική Στατιστική*, Τεύχος 1, εκδ.Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη.

- Παπαϊωάννου, Τ., Λουκάς, Σ.Β., (2002), *Εισαγωγή στη Στατιστική*, εκδ.Σταμούλη, Αθήνα.
- Φράγκος, Χ.Κ., (1997), *Στατιστική Ι:Για τις Οικονομικές και Τεχνικές επιστήμες, Διοίκηση επιχειρήσεων, Ψυχολογία και Ιατρική*, εκδ.Ίων, Αθήνα.
- Φράγκος, Χ.Κ., (1998), *Στατιστική επιχειρήσεων:Για τις οικονομικές και κοινωνικές επιστήμες*, εκδ.Σταμούλη, Αθήνα.
- Χασσίδ, Ι., Καραγιάννης, Α.Δ., (1999), *Η επιχειρηματικότητα στην Ελληνική Οικονομία: Οικονομική και Κοινωνική Προσέγγιση*, εκδ. Interbooks, Αθήνα.

B) Ξένη

- Audretsch, D.B., (2002), “Entrepreneurship: A survey of the Literature”, Institute for Development Strategies, Indiana University & Centre for Economic Policy Research (CEPR), London.
- Bates, D.M., Watts, D.G., (1988), *Nonlinear regression analysis and its applications*, Wiley, New York.
- Casson, M., (1982), *The Entrepreneur: An Economic Theory*, Martin Robertson, Oxford.
- Draper, N.R., Smith, H., (1997), *Εφαρμοσμένη ανάλυση παλινδρόμησης (μεταφρασμένο)*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.
- European Commission, (2003), “Green Paper: Entrepreneurship in Europe”, January.
- European Commission, (2004), “Action Plan: The European Agenda for Entrepreneurship”, February.
- European Commission, (2006), “Entrepreneurship Action Plan: Key Action Sheets”.
- Hayek, F.A., (1937), “Economics and Knowledge”, στο Hayek, F.A., (1949).
- Ioannides, S., (1999), “Towards an Austrian Perspective on the Firm”, *Review of Austrian Economics*, vol.11, 77-97.
- Ioannides, S., (2003), “Orders and Organization: Hayekian Insights for a Theory of Economic Organization”, *American Journal of Economics and Sociology*, vol.62(3), 533-566.

- Kirzner, I.M., (1973), *Competition and Entrepreneurship*, Chicago: University of Chicago Press.
- Kirzner, I.M., (1974), “Capital, Competition, and Capitalism”, στο Kirzner (1979).
- Kirzner, I.M., (1978), “Alertness, Luck and Entrepreneurial Profit” στο Kirzner (1979).
- Kirzner, I.M., (1979), *Perception, Opportunity and Profit*, Chicago: University of Chicago Press.
- Kirzner, I.M., (1997), “Entrepreneurial discovery and the Competitive Market process: An Austrian Approach”, *Journal of Economic Literature*, XXXV: 60-85.
- Knight, F., (1921), *Risk, Uncertainty and Profit*, Chicago: The University of Chicago Press.
- Lazonick, W., (1991), *Business Organization and the Myth of the Market Economy*, Cambridge University Press, New York.
- Lazonick, W., (2002), “Innovative Enterprise and Historical Transformation”, INSEAD.
- Leibenstein, H., (1978), *General X-Efficiency Theory & Economic Development*, Oxford University Press, Oxford.
- Mises, L.V., (1949), *Human Action: A Treatise on Economics*, Yale University Press, New Haven.
- Νονάκα, Ι., Τακεούτσι, Χ., (2001), *Η επιχείρηση της γνώσης: Η διαχείριση της γνώσης στη σύγχρονη επιχείρηση*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα.
- O’ Driscoll, G.P.Jr., Rizzo, M.J., (1985), *The Economics of Time and Ignorance*, Blackwell, Oxford.
- Putterman, L., Kroszner, R.S., (1996), *The Economic Nature of the Firm: A Reader*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Samuelson, P.A., Nordhaus, W.D., (2000), *Οικονομική*, (μετάφρ. Αθανασίου, Θ., Σταματάκης, Ν.), εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.
- Schumpeter, J.A., (1911), *The Theory of Economic Development*, (αγγλ.μεταφρ. 1934), Oxford University Press (1978), Oxford.
- Vaughn, K.I., (1998), *Austrian Economics in America: The Migration of a Tradition*, Cambridge University Press, Cambridge.

- White Paper, (2001), “Embracing innovation: Entrepreneurship and American Economic Growth”, National Commission on Entrepreneurship.

Ηλεκτρονικές Διευθύνσεις

<http://www.gemconsortium.org>, accessed March 2007.

<http://www.iobe.gr>, accessed March 2007.

<http://www.oke.gr>, accessed March 2007.

http://www.europa.eu/index_el.htm, accessed February 2007

http://www.europa.eu.int/comm/enterprise/index_en.htm, accessed February 2007

<http://www.insead.edu>, accessed December 2006.

<http://www.eaepe.org>, accessed December 2006.

Στατιστικό Πρόγραμμα: SPSS 13 for Windows.